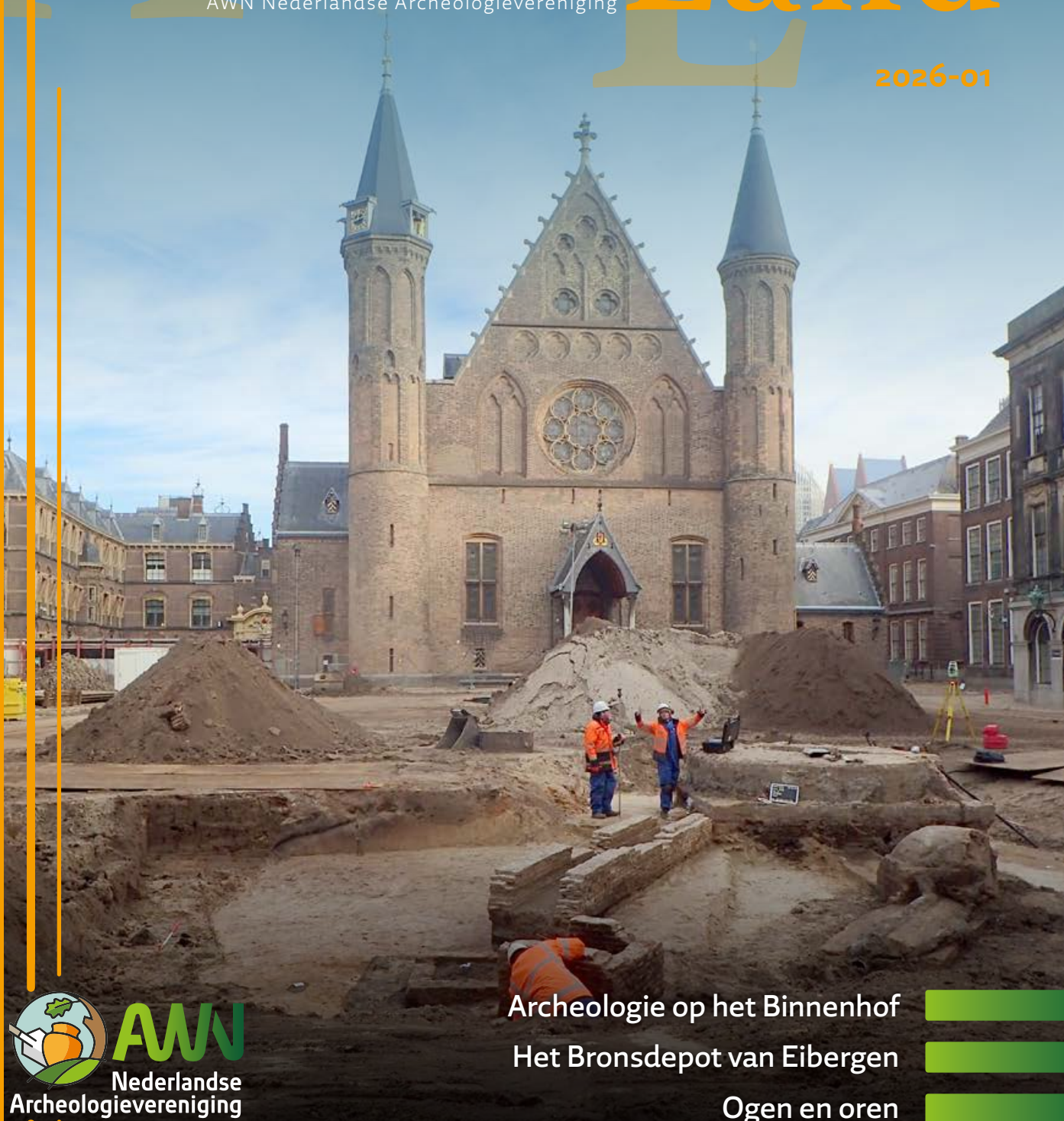

ArcheoLand

Tijdschrift van
AWN Nederlandse Archeologievereniging

2026-01

Inhoud 2026-01

Redactie 3

Bestuur 4

Archeologie op het Binnenhof 5

De impact van het Verdrag van Malta op de vrijwillige archeologie 9

Het Bronsdepot van Eibergen 16

Ploegscharen of spades 18

Bezoek eens het leukste museum onder de grond! 24

Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water (LWAOW) 26

SoYA - het Symposium of Young Archaeologists 29

De 75ste ALV: kort terugblikken, veel vooruitkijken 30

Samenloop: de veldkartering Rijnenburg 34

Nationale Archeologiedagen Delft: geslaagde dag en hoog bezoek 38

Noord-Nederlandse én Nationale Archeologiedag 40

Spant zet vrijwilligers op de kaart. Het stopt niet bij Dorestad 42

Munten uitgelicht: een uniek frontaal portret van keizer Postumus 45

'De Heul'-vrouw en het vervolg 46

AWN en Limburg, op weg naar samenwerking? 50

Column van de voorzitter 51

Ogen en oren 52

Recensie 56

Wat voor steen is dat? 58

Verslag AWN-graafweek in Roemenië 60

Nieuws uit de afdelingen 62

R Redactie

De afgelopen maanden is hard gewerkt om een gloednieuw tijdschrift voor onze vereniging van de grond te tillen. De deadline lag vanaf het begin vast: 5 september 2026, de dag van de viering van het 75-jarig bestaan van de AWN. En zoals jullie zien: dat is gelukt! Na een halfjaar van auteurs benaderen voor artikelen en bijbehorend beeldmateriaal, redigeren, vormgeven en proefdrukken corrigeren ligt er nu het eerste exemplaar van ons nieuwe verenigingsblad 'ArcheoLand. Tijdschrift van AWN Nederlandse Archeologievereniging'. Voor deze bijzondere gelegenheid is het een dubbeldikke aflevering geworden.

Het is een gevarieerd nummer geworden, met voor elk AWN-lid ongetwijfeld iets van zijn of haar gading. Maar we hebben ons bij het samenstellen van dit nummer ook gericht op andere geïnteresseerden in de Nederlandse archeologie: professionele archeologen, medewerkers en bezoekers van archeologische instellingen en musea. Voor hen biedt ons tijdschrift een overzicht van de verschillende manieren waarop AWN-ers archeologie beoefenen.

In deze aflevering lezen jullie onder andere over een opgraving in Wijk bij Duurstede, over een bezoek aan het (vernieuwde) Museum Dorestad en lopen jullie mee met professionele en vrijwillige archeologen tijdens een veldkartering in Rijnenburg. We bieden een inkijkje in de voor het publiek moeilijk toegankelijke opgraving op het Binnenhof en twee van onze landelijke AWN-werkgroepen geven een overzicht van hun activiteiten. We kijken ook naar het verleden, hoe er een netwerk van correspondenten ('de ogen en oren van de archeologie') ontstond en de rol van de AWN daarin. Met een verslag van het Symposium of Young Archaeologists hebben we ruimte gegeven aan jonge (aankomende) archeologen. Hopelijk weet de nieuwe generatie de weg naar ons tijdschrift (en onze vereniging!) vaker te vinden. Veel aandacht is er ook voor de 'impact van Malta', het verdrag dat de archeologie professioneler heeft gemaakt, maar, zoals het artikel over Afdeling-17 Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland laat zien, ook veel kansen biedt voor actieve deelname aan archeologische activiteiten. Deze extra dikke aflevering van 'ArcheoLand' mag gezien worden als het bewijs dat er voor leden van de AWN inderdaad nog veel zinvolle mogelijkheden zijn om in de archeologie bezig te zijn.

Voor de komende afleveringen blijven we als redactie natuurlijk op zoek naar voor een geïnteresseerd publiek toegankelijke artikelen, nieuwsfeiten, interviews en andere berichten, die duidelijk maken welke archeologische en archeologie-gerelateerde activiteiten er in Nederland zijn. Opiniestukken en reacties op verschenen artikelen stellen we ook zeer op prijs.

Kopij kan gestuurd worden naar redacteur@awn-archeologie.nl

‘**A**an actie om de vereniging vooruit te brengen is dus geen gebrek. We geloven dan ook dat ons jubileumjaar een oogstjaar wordt. Het nieuwe tijdschrift hoort daarbij.’

Dat waren de laatste regels van de brief die het AWN-bestuur in december 2025 aan de leden stuurde, samen met de laatste edities van de tijdschriften Archeologie in Nederland en AWN Magazine. Het bestuur was toen iets meer dan een half jaar in functie en was begonnen aan het invullen van een ambitieuze agenda: meer mogelijkheden krijgen om betekenisvol archeologisch werk te doen en daar meer mogelijkheden, meer middelen en vooral meer erkenning voor krijgen, maar ook: meer samenwerken, meer naar buiten kijken, meer produceren, meer publiceren.

We zijn wéér een half jaar verder en kijken bepaald niet ontevreden terug op wat we in gang hebben gezet en op de positieve manier van reageren door de vereniging. We hebben (bijna) alle afdelingen en werkgroepen bezocht en gesproken, we verkennen met steun van een Faro-subsidie de mogelijkheden om meer en actiever opgravingswerk te verrichten, we trekken op met gelijkgestemde organisaties als de DDA en PAN, we bereiden de versterking van de organisatiestructuur van de vereniging voor, we doen mee aan de Nationale Archeologiedagen, die een nieuwe toekomst tegemoet gaan, en we werken aan een toekomst waarin alle vrijwilligers in de archeologie samen kunnen optrekken en op niveau mee kunnen doen. We zijn hierdoor gesterkt in ons geloof dat 2026 een “oogstjaar” wordt, zeker omdat, een dag voordat dit stukje werd opgesteld, de nieuwe minister van OC&W haar duidelijke steun uitsprak voor de vrijwilligers in de archeologie en voor de AWN in het bijzonder. Het is nu aan ons om goed gebruik te maken van de geboden gelegenheid en die steun te gaan verdienen. We zijn ervan overtuigd dat dit een stimulerend effect zal hebben op mensen die nog niet in de AWN of een andere vrijwilligersorganisatie zijn georganiseerd, maar wel actie willen ondernemen. Participeren, anders gezegd. De leden, de afdelingsbesturen en het landelijk bestuur wacht een schone taak als archeo-ambassadeur van de toekomst, zoals we dat in het verleden ook zijn geweest. Maar met een nieuw elan, in een nieuwe tijd.

‘Het nieuwe tijdschrift hoort daarbij’ schreven we. We deden de belofte dat het er op 5 september 2026 zou liggen – een gedurfd plan, maar het moest – de AWN kan niet zonder eigen tijdschrift. We hadden in december nog geen artikel binnen, en nog geen naam, alleen een voornemen, een proefontwerp en een begroting. Dankzij de inspanningen van de redactie, de vormgever en iedereen die ruimschoots artikelen heeft aangeleverd, is het gelukt, zoals u kunt zien. **ArcheoLand** vertolkt de nieuwe richting van de AWN: niet alleen aandacht voor de mooie vondsten en bijzondere sporen, maar ook voor de manier waarop archeologie in onze maatschappij functioneert. Een kleurige vlag die een interessante lading dekt. We wensen de lezers veel genoegen met hun reis door ArcheoLand, en zijn benieuwd naar hun reacties. De redactie feliciteren we met haar prestatie, en we zijn benieuwd naar het Sinterklaasnummer!

Archeologie op het Binnenhof. Meehelpen en meekijken op een opgraving die niet toegankelijk is voor publiek.

Ruurd Kok

Het is een onderzoek van nationaal, zelfs internationaal belang, stelt Andjelko Pavlovic, projectleider van het archeologisch onderzoek op het Binnenhof. De opgraving is niet voor publiek te zien en vrijwilligers mogen er niet meehelpen. Hoe betrek je dan toch het publiek?

Gemeentelijk archeoloog Andjelko Pavlovic, projectleider van het archeologisch onderzoek op het Binnenhof (foto: Wies van Wetten).

Kèkstègâh

Het valt niet mee om de opgraving te bezoeken. Ook de collega's van Pavlovic kunnen niet spontaan langskomen om een bijzondere vondst te bekijken, maar moeten net als andere bezoekers vooraf worden aangemeld. Met een door de beveiliging verstrekt toegangspasje kom je het terrein op via een draaihek in een van de toegangspoorten. Er wordt op zoveel plekken tegelijk door verschillende aannemers gewerkt, dat de situatie bijna elke week weer anders is qua afzettingen en toegankelijkheid. Taak van Pavlovic is met al die aannemers af te stemmen om het archeologisch onderzoek in goede banen te leiden.

Opdrachtgever van zowel de verbouwing als het archeologisch onderzoek is het Rijksvastgoedbedrijf. Dat wil hier alleen werken met professionele, gekwalificeerde archeologen. Staande bij een opengebroken wandelgang in het oude Tweede Kamergebouw somt Pavlovic op welke keuringen, trainingen en papieren nodig zijn om als archeoloog hier te mogen opgraven. "Je moet die hele riedel hebben gehaald, dan pas krijg je een pasje. Dat kun je een vrijwilliger niet aandoen."

Mogelijkheden om mee te kijken met de opgravingen zijn zeer beperkt. Het hele bouwterrein is omgeven door een hoge schutting. Publiek kan toekijken vanaf een 28 meter hoge uitkijktoren, naast de Hofvijver, bij de viskraam voor de Stadhouderspoort. Deze Kèkstègâh – Kijksteiger – geeft een fraai zicht op de bouwwerkzaamheden. Alleen de opgravingen zijn hiervandaan niet te zien.

Schervenplaksessie

Eind 2019 hielden de Haagse archeologen een brainstormsessie over de vraag hoe ze toch het publiek konden betrekken bij de opgravingen. “Allerlei gekke ideeën werden geopperd”, vertelt archeoloog Monique van Veen in de bibliotheek van De Tempel, het oude bankgebouw waarin de afdeling Archeologie van de gemeente Den Haag is gevestigd. “Actieve participatie van het publiek kan niet op de opgraving, dat moet hier in het pand.”

Dus organiseerde ze tijdens de Nationale Archeologiedagen van 2024 een ‘schervenplaksessie’. Pal voor de Ridderzaal hadden de archeologen tien grote kuilen aangetroffen ‘tjokvol botjes en aardewerk’, daterend rond 1400. De kuilen waren wel twee meter in doorsnede en net zo diep. “Hoe moet je dit nu duiden? Is het afval van één groot feestmaal, of is er wat anders aan de hand?”, legt Van Veen uit. Van de 77 kg aardewerk uit één kuil bestond 95% uit Jacobakannetjes, tien lagen dik en veel van hetzelfde type. Om erachter te komen of die in één keer in de kuil waren gedumpt, wilde Van Veen kijken hoeveel scherven aan elkaar pasten.

Overzicht van de blootgelegde funderingen op de Hofplaats, april 2026 (foto: Wies van Wetten).

Zicht op de verbouwing van het Binnenhof vanaf de Kèkstègâh, april 2026 (foto: Wies van Wetten).

“Niets paste, echt kansloos”, zegt Marieke Land-Smorenburg die zich aanmeldde als vrijwilliger. Het groepje van Irina Rammos had meer geluk: “Bij elke match een yes!” Beiden hebben een uurtje mee gepuzzeld. Van Veen was verrast door de jonge mensen die niet weg wilden en vroegen of ze nog een sessie konden doen. Rammos: “Dit is veel te leuk, we willen meer van dit!”

Vrijwilligersteam

Ramos (38) is dochter van een archeologe en opgeleid als geoloog. Na jaren met computermodellen in de ‘remote sensing’ te hebben gewerkt, miste ze het werken met haar handen. “Je raakt iets aan wat oud is”, verklaart ze haar enthousiasme. Ze zit in een

Gemeentelijk archeoloog Monique van Veen en vrijwilliger Marieke Land bij een vondst van het Binnenhof (foto: Wies van Wetten).

re-integratietraject en voor haar is de sociale omgang in het team heel belangrijk. “Ik kijk er echt naar uit, het is het toppuntje van mijn week.”

Jurist Marieke Land-Smorenburg (59) wilde archeologie studeren. “Dat heb ik van mijn vader meegekregen. Ik loop nog steeds naar de grond te kijken.” Ze werkt als freelance-griffier, onder andere in het advocatentuchtrecht en de twee vaste momenten in de week bieden haar regelmaat in haar flexibele freelancewerk.

De conclusie van de schervenplaksessie was dat het materiaal uit de grote kuil niet van één feestmaal was, maar eerst elders op een afvalhoop moet hebben gelegen. Van Veen: “Dat was de reden dat er bijna niets paste.” Ook heeft de sessie nieuwe vrijwilligers opgeleverd.

Rammos en Land behoren nu tot het team van zeventien vrijwilligers van de afdeling Archeologie en helpen allebei twee ochtenden in de week mee. Rammos heeft zich gespecialiseerd in botanisch onderzoek. “Ik heb inmiddels een heel schriftje vol tekeningen om zaden te identificeren.” Na het plakken van aardewerk heeft Land zich toegelegd op glas. “Ik vind scherven al leuk, maar glas is wel een paar treetjes hoger, helemaal het einde! Het is zo mooi gemaakt, breekbaar en elk glas heeft een verhaal.”

Opeenstapeling van bebouwing

Op de plek van de kuilen ligt nu een diepe kelder. Door de Stadhouderspoort wijst Pavlovic naar de grote blauwe bouwkraan voor de Ridderzaal, daar lagen ze ongeveer.

Vrijwilliger Irina Rammos plakt scherven, restaurator Tim Wagner kijkt toe (foto: privécollectie).

Vrijwilligers aan het werk (foto: Monique van Veen).

Het Binnenhof zelf kunnen we niet op. Pavlovic loopt langs de buitenzijde van de gebouwen en wijst op de gerenoveerde gevels. De archeologen zijn nu bezig op de Hofplaats, pal voor de grote ronde plenaire zaal van de Tweede Kamer. Hier komt een nieuwe, ondergrondse entree. “Alles wat hier zit aan archeologie, en dat is heel veel, moet weg.” Vanaf de zestiende eeuw was hier ‘een opeenstapeling van bebouwing’ die in 1920 is afgebroken toen de Hofweg werd doorgebroken voor de tram.

Zwaar fundament uit het midden van de dertiende eeuw naast de plenaire zaal van de Tweede Kamer (foto: Wies van Wetten).

Een deel van die funderingen is al opgegraven. Zoals de resten van de rond 1400 gebouwde Spui poort. Die zijn eruit gehaald en krijgen een plek in de nieuwbouw. “Die oude toegang tot het Binnenhof is straks te zien in de nieuwe entree tot de democratie”, vertelt Pavlovic enthousiast.

Door fundamenteën duiken

De archeoloog loopt naar een nog open liggende opgravingsput in de schaduw van de plenaire zaal. “We stonden versteld”, zegt Pavlovic bij een zwaar fundament uit het midden van de dertiende eeuw. Resten uit deze periode werden op het Binnenhof zelf verwacht, niet aan de buitenzijde van het complex. Als hypothese – ‘met hele dikke hoofdletters’ – denken de archeologen aan de fundering van een onbekende, oudere poort van het Binnenhof.

Het metselwerk is net die ochtend schoongemaakt en 3D-gescand voordat het fundament wordt verwijderd. De Haagse archeologen scannen bijna alles en zetten het ook online zodat het publiek de resultaten thuis kan zien. “Alle opgravingen zijn straks 3D te bekijken,

je kunt er als een soort piloot doorheen duiken”, zegt Pavlovic, met zijn handen vliegbewegingen makend. Die scans zijn zo scherp, dat je de afzonderlijke bakstenen kunt opmeten. “Het zijn alleen grote bestanden, dus je moet wel een beetje computer hebben.”

Meer informatie: www.binnenhofrenovatie.nl/historie-archeologie

3D-scans van fundamenteën en vondsten zijn te bekijken via sketchfab.com/archeologiedenhaag

De impact van het Verdrag van Malta op de vrijwillige archeologie

Interviews en twee casestudies

Juliette Staudt – Gebaseerd op een lezing voor ICOMOS, 11 maart 2026
Met dank aan Jan Verhagen, Mia Corbeek en Dick Dazler

Sinds de jaren 90 heeft de vrijwillige archeologie in Nederland een ingrijpende verandering ondergaan, mede door het Verdrag van Malta (1992) en de daaruit voortvloeiende Nederlandse Wet op de Archeologische Monumentenzorg uit 2007, opgevolgd door de Erfgoedwet van 2016. Deze ontwikkelingen hebben de rol, kennis en samenwerking tussen vrijwillige en beroepsarcheologen diepgaand beïnvloed. Dit artikel belicht de ontwikkeling van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland tot AWN Nederlandse Archeologievereniging, de gevolgen van het Verdrag van Malta en twee actuele casestudies uit het werkgebied van AWN-afdeling 17 (Zuid-Veluwe & Oost-Gelderland: archeologische begeleiding Herwen-Geitenwaard (2021–2025) en veldkartering Klooster Bethlehem in Gaanderen (2025–2026). In de periode tussen beide onderzoeken hebben de ‘lessons learned’ uit interviews ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van AWN-17 mede bijgedragen aan de vormgeving van de vrijwillige archeologie anno nu binnen de regio van AWN-17.

De AWN: schakel tussen publiek en professionele archeologie

De AWN Nederlandse Archeologievereniging speelt een cruciale rol als verbinder tussen het publiek en de professionele archeologische sector. Met ruim 2.200 leden, waarvan 400 tot 600 actief, en 24 regionale afdelingen, is de AWN lokaal en regionaal diepgeworteld. De vereniging fungeert als schakel tussen cultuurhistorie, erfgoed en de brede samenleving, en biedt een platform voor zowel passieve als actieve liefhebbers. De AWN is actief in heel Nederland, met een sterke focus op regionale projecten en samenwerking met lokale overheden, opgravingsbedrijven en onderzoeksinstituten.

Amateurarcheologie voor en na het Verdrag van Malta (1992)

In de jaren 80 en 90 kende de amateurarcheologie een bloeiperiode. In die tijd voerden vrijwilligers zelfstandig noodopgravingen uit, op werkdagen

maar vooral vaak op zaterdagen en in vakanties, met bij onze AWN-afdeling 17 jaarlijks tussen de zes en twaalf eigen veldwerkprojecten. De kennis en kunde groeiden gestaag, en de kloof tussen amateurs en beroepsarcheologen was relatief klein. Rapportage was niet altijd een prioriteit, maar kennis werd wel gedeeld via ROB-correspondenten (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek) en de Provinciaal Archeologen. De sfeer was open en enthousiast, met actieve leden die grotendeels tussen de 30 en 60 jaar oud waren.

Het Verdrag van Malta en de latere Nederlandse Wet op de Archeologische Monumentenzorg uit 2007 leidden tot een formalisering van de archeologische praktijk. Opgravingen werden voortaan verplicht door beroepsarcheologen uitgevoerd, vaak doordeweeks, met bureauonderzoeken als voorbereiding. Ad hoc opgravingen door amateurs werden zeldzaam. De efficiëntie in de sector nam explosief toe door automatisering en commercialisering, maar dit ging

Jan Verhagen

Belangrijk is dat de jaren 80 en 90 gouden tijden waren voor de amateurarcheologie. Dat geldt niet alleen voor AWN-17, maar voor veel afdelingen die actief veldwerk deden. Als wij het niet opgroeven, ging het ongezien verloren. Soms deden we ook onderzoeken (proef-putten of -sleuven) op plekken die niet direct bedreigd werden. Daarbij was dan de afweging dat we met de verwachte resultaten meer argumenten hadden om een vorm van bescherming te bepleiten. De provinciaal archeoloog bij de ROB legde ons nauwelijks een strobreed in de weg. Een belangrijk deel van de actieve leden was tussen de 30 en 60 jaar.

In die tijd werd door ons al gepleit voor een betere zorg voor het archeologisch erfgoed. Op ons aandringen werd in Arnhem in 1998 een gemeentelijk archeoloog aangesteld. Het verdrag van Malta juichten we van harte toe.

Bij de implementatie van het verdrag van Malta middels de WAMZ in 2007 veranderde onze context snel. Terwijl we in de jaren 80 en 90 doorgaans tussen de zes en twaalf eigen veldwerkprojecten per jaar hadden, liep dat in de aanloop naar de WAMZ al terug en waren er na 2007 vaak maar een of twee kleine projecten per jaar. Dat was in het hele land voelbaar. Het zag er naar uit dat zelfs boringen onder het

opgraafverbod zouden gaan vallen. Het sentiment was toen vaak "Mogen we dan helemaal niets meer?" Gelukkig sprak de minister van OC&W uit dat dit soort boringen vrij moesten blijven. De praktijk tussen 2010 en 2015 was dat de RCE toestemming kon geven voor dit soort onderzoekjes, maar in 2015 is dit niet doorvertaald in de Erfgoedwet. Er is nu een vacuüm ontstaan waarbij boringen vaak onder een "geologische" noemer worden geplaatst.

Het algemene gevoel bij amateurarcheologen is een gevoel van teleurstelling doordat we veel minder mogelijkheden hebben dan vóór 2007.

Hier staat wel wat tegenover: er zijn nog steeds mogelijkheden voor eigen onderzoek, maar het is voor AWN-ers vaak lastig om binnen de verleende bouwvergunningen de kansen eruit te pikken. Een andere positieve keerzijde is deze: veel gemeentelijk archeologen zijn de amateurs goedgezind en bieden mogelijkheden. Bijvoorbeeld in Ede, waar binnen het onderzoek Park Reehorst voor enkele deelgebieden een negatief selectiebesluit werd genomen, zodat AWN hier zelfstandig kon opgraven (en af en toe van de diensten van RAAP gebruik kon maken).

Mee mogen graven bij officieel archeologisch onderzoek komt ook voor, met als prachtig voorbeeld Herwen-Hemeling.

Sfeerimpressie van onderzoek naar een ijzertijdsite in de Geitenwaard, winter 2020 (foto: Jos van Nistelrooy).

Jos van Nistelrooy aan het wassen op de site van Herwen-Hemeling (foto: Wil Kuijpers).

gepaard met een groeiende kloof in kennis en kunde tussen vrijwilligers en beroeps. Voor veel vrijwilligers voelde het alsof ze buitengesloten werden, met uitzondering van de archeologie onder water, waar de vrijwilligers wel zelfstandig bleven werken. Ondertussen vergrijsde het ledenbestand van de AWN en de kennis en kunde van de actieve leden uit het pre-Maltatijdperk konden moeilijk op peil gehouden worden.

Casestudy: project Herwen-Geitenwaard (2020–2025)

Eind 2020 werd de noodklok geluid over een kleiontgrondingsproject in de Gemeente Zevenaar (Gelderland) waar bijzonder veel prehistorische scherven werden aangetroffen in de putwanden. De ontgronder stond volledig in zijn recht en archeologisch

onderzoek was niet wettelijk verplicht omdat de ontgrondingsvergunning in het midden van de jaren 80 onder oude wetgeving was afgegeven. Het project Geitenwaard startte begin 2021 toen de provinciaal archeoloog van Gelderland ons vroeg om bij te springen. Het betrof het archeologisch begeleiden van een 8,5 hectare groot kleiwinningsgebied. De samenwerking omvatte de Provincie Gelderland, de Gemeente Zevenaar en de ontgronder Wienerberger/Vandersanden. Het doel was passieve waarnemingen en actieve deelonderzoeken, met vondstverzameling en kleine opgravingen.

Tijdens het project werden belangrijke waarnemingen gedaan. Het vondsmateriaal betrof de periode mesolithicum tot heden en betrof vuursteen, keramiek, metaal, bot, natuursteen en bouwkeramiek. 400

Gelaagdheid van het bodemarchief in de Geitenwaard (foto: Jos van Nistelrooy).

Mia Corbeek

Mijn kennismaking met archeologie begon in 1984 in het buitengebied van Deventer, bij klooster Ter Hunnepe. Op deze locatie werd onder leiding van Jan de Vries en Joop Sibbes iedere zaterdag, en soms ook door de week, op gestructureerde wijze het toenmalige Cisterciënzerklooster blootgelegd. Alle 'gravers' kregen altijd uitgebreide instructies. En zoals ik er nu op terug kijk werd hier ook toen al op (semi)professionele wijze gegraven en gedocumenteerd.

Naast Ter Hunnepe was de groep ook actief bij opgravingen in Deventer en omgeving. Herman Lubberding had de leiding, hij werkte bij de gemeente, en was toentertijd de 'stadsarcheoloog'. Hij wist precies wat er speelde en waar mogelijk archeologie te vinden was en waar dus waarschijnlijk opgegraven zou moeten worden. Hij wist met de kennis van toen heel goed uit te leggen hoe het onderzoek uitgevoerd moest worden en schreef ook de rapporten.

In de jaren dat ik in Deventer actief was heb ik heel wat meegemaakt: we groeven in stadskelders, werden opgeroepen om schedels bij de Bergkerk te bergen, deden veldverkenningen in onder andere Lochem etcetera. Vaak was het van tevoren duidelijk dat er onderzoek moest worden uitgevoerd, maar soms kreeg je op maandag een belletje dat vanaf donderdag gegraven kon (moest) worden. Zo hebben we ook de Noorderbergtoren ad hoc, grotendeels met de hand, uitgegraven. Er was

altijd wel iets archeologisch te doen. Het is te veel om op te noemen.

Op onze werkplaats werd op woensdagavonden gewassen, gerestaureerd, gedocumenteerd, uitgewerkt etcetera. We maakten ook zelf exposities. Ieder had zo zijn eigen taakjes in deze gezellige, hechte groep.

Het was een interessante tijd waarin ik heel veel archeologische kennis en -vaardigheden heb opgedaan. Met de komst van Malta mochten we – voor mijn gevoel – opeens niets meer. Ter Hunnepe was nog niet helemaal onderzocht, maar er mocht geen spa meer in de grond, er ging letterlijk zand over. Het persoonlijke fictieve gat na Malta was groot.

Met de professionalisering van de archeologie is het met de KNA-bureauonderzoeken veel duidelijker waar archeologie bedreigd wordt en of het al dan niet opgegraven moet worden. Dat is een grote meerwaarde. En het is natuurlijk ook beter dat professionals tijd hebben om op te graven. Maar ik vind ook dat amateurs best een bijdrage aan opgravingen kunnen leveren. Gelukkig zijn er nu weer wat mogelijkheden om aan opgravingen mee te werken. Onlangs heb ik de schop gehanteerd en de handen uit de mouwen gestoken in Zelhem (dank SOB) en ook bij de Romeinen in Nijmegen (dank RAAP). Gelukkig neemt bijvoorbeeld ook de Gemeente Arnhem de inzet van vrijwilligers vaak op in hun onderzoeksopdrachten. Zo krijgen niet-beroeps ook weer meer kennis en vaardigheden en wordt mijns inziens het draagvlak voor archeologie groter.

Formatie tijdens de veldkartering op het terrein van voormalig klooster Bethlehem. Van links naar rechts: Hennie van Hal, Kees van Kampen, Dick Dazler, Caro Bakker, Rinus Houkes, Rik Joziassse, Eddy Anthonysz, Piet Pietersma, Gerard Beekema, Henri Kempers, Huub Rabelink (foto: Wander Bordewijk).

Mesolithische vondsten in de Geitenwaard: vuurstenen transversaalspits (foto: Diederik Mittendorp).

Geitenwaard: restanten van een mesolithische vuurplaats in formatie van Kreftenheij. Direct onder het onderste kleilaagje: de laag van Wijchen (foto: Jos van Nistelrooy).

stukken vuursteen werden gedetermineerd, waaronder afslagen, klingfragmenten en werktuigen, wat wijst op bewerking ter plekke. Daarnaast werden 200 kg prehistorische scherven gedetermineerd, samen met 3,5 kg Romeins keramiek en 0,5 kg nieuwe tijd scherven. In december 2021 werd een tufstenen Romeinse sokkel ontdekt en een grindlaag waarvan we meenden dat het een Romeinse weg kon zijn. Dit leidde tot een vondstmelding bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed die het belang inzag van de site. Een proefsleuvenonderzoek door RAAP maakte duidelijk dat het om een tempellocatie ging. Hierop werd geld vrijgemaakt door de Provincie Gelderland en het Rijk om het Romeinse tempelcomplex van Herwen-Hemeling zo volledig mogelijk op te laten graven door RAAP. Zolang het veldwerk duurde mochten wij als vrijwilligers dagelijks helpen met graafwerkzaamheden en vondstverwerking. Inmiddels zijn we vier jaar verder en zijn we zelf bezig met onderzoek en rapportage van ons eigen project, maar ondersteunen we RAAP ook met het restaureren van Romeins aardewerk en het tekenen en fotograferen van scherven en documenteren van pleisterwerk.

De samenwerking tijdens de archeologische begeleiding door AWN-17 van de ontgrondswerkzaamheden in de Geitenwaard kenmerkte zich door vertrouwen en openheid. Er was een goede afstemming met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Provincie, de ontgronder en lokale klokkenluiders. De motivatie was hoog, mede door de unieke kans om een “ouderwetse opgraving” te doen, met vondsten uit het mesolithicum, de ijzertijd en de Romeinse tijd. De cultuur was inclusief, met ruimte voor individuele kwaliteiten en eigen kracht, maar met hulplijnen van beroepsarcheologen.

Neolithische vondsten in de Geitenwaard: aardewerken lobje van Vlaardingencultuur-aardewerk (foto: Diederik Mittendorp).

Neolithische vondsten in de Geitenwaard: fragment van klokbekeraardewerk (foto: Diederik Mittendorp).

Toch waren er uitdagingen. De vergrijzing binnen de AWN maakte het moeizaam om gedurende zes jaar voldoende vrijwilligers te mobiliseren voor wekelijkse inspecties. Daarnaast moesten amateurs wennen aan de nieuwe eisen op het gebied van rapportage en veiligheid. Succesfactoren waren de inzet van beroepsarcheologen die na werktijd vrijwillig hielpen, en de flexibele inzet van beide kanten.

Samenwerking tussen amateurs en beroepsarcheologen: interviews en inzichten

Toen het project Geitenwaard in een eindfase kwam vierde AWN-17 haar 50-jarig jubileum. Ter gelegenheid van dit feest werd een congres georganiseerd met als thema het behoud van erfgoed door samenwerking tussen vrijwilligers en professionals. In dit kader zijn

alle betrokken vrijwilligers, amateur- en beroepsarcheologen, van het project Geitenwaard geïnterviewd of gevraagd om een vragenlijst in te vullen. Het resultaat hiervan bestond uit de formulering van drie kernwaarden voor succesvolle samenwerking: wederzijds begrip, vertrouwen en gedeelde belangen.

Amateurs en beroepsarcheologen beleven archeologie op verschillende manieren. Voor amateurarcheologen staat het verhaal centraal, met de vondst als focuspunt.

Zij werken vaak in hun eigen leefomgeving en zijn gevarieerd in hun inzet, bijvoorbeeld tussen zorgtaken en vakanties door. Beroepsarcheologen richten zich meer op de impact van archeologie op planontwikkeling en de context van bodemvondsten. Zij zijn overal in Nederland inzetbaar, maar werken voornamelijk op werkdagen. Bewustwording van

deze twee haaks op elkaar staande vertrekpunten is een basisvoorwaarde om naar wederzijds begrip toe te groeien.

Vertrouwen is een andere cruciale factor. Amateurs voelen zich soms buitengesloten en vragen zich af waarom ze niet vaker mogen helpen met veldwerk en waarom er niet veel vaker aan hen wordt gedacht bij laagdrempelige taken zoals wassen, wegen en tellen van vondsten uit opgravingen. Beroepsarcheologen hebben daarentegen zorgen over de ethiek in de omgang met vondsten, de vernietiging van het bodemarchief door gebrek aan kennis en kunde en onnadenkendheid in de buurt van zware machines. Daarnaast ervaren zij soms inefficiëntie door de diversiteit in kennis, kunde en karakter onder vrijwilligers. Soms zijn de veiligheidseisen die aan veldwerk worden gesteld te hoogdrempelig voor veel vrijwilligers en wordt de AWN niet gevraagd of er misschien leden met veiligheidscertificaten zijn. Op het moment dat ieder zich wederzijds bewust wordt van de moderne eisen van veldwerk, de praktische aspecten van wet- en regelgeving, maar ook kansen ziet en randvoorwaarden bespreekt om vrijwilligers

te betrekken, dan kunnen beroeps en vrijwilligers met realistische verwachtingen en beter voorbereid aan samenwerking binnen een project beginnen.

Om de kloof die gesloten is na de invoering van het Verdrag van Malta te overbruggen, benadrukken beide groepen de volgende gedeelde belangen: weten wat er speelt in de regio, samen veldwerk doen en de uitwerking verzorgen, studenten en AWN-ers mixen voor kennisoverdracht, het verhaal uitdragen en maatschappelijk draagvlak creëren. Zoals een van de geïnterviewden opmerkte: "We zijn voor en na Malta nog steeds allen mede-archeologen." En hierbij is er steun in de rug vanuit het Verdrag van Faro (2011) die het publiek beschouwt als de geestelijke eigenaar van ons erfgoed.

Casestudy: Klooster Bethlehem in Gaanderen (2025–2026)

Het kloosterterrein Bethlehem in Gaanderen is een twaalfde-eeuws gemeentelijk monument met een agrarische bestemming. Jarenlang had de boer op wiens land dit moment ligt een melkveehouderij maar

Een impressie van de vondstverwerking in onze werkruimte in Arnhem. Van links naar rechts: Liesbeth de Groot, Gittie Daniels, Rik Joziassse (foto: Diederik Mittendorp).

recent werd de overstap naar akkerbouw gemaakt waardoor het land geploegd moest worden. Hierbij kwamen bouwfragmenten en aardewerk aan de oppervlakte. Ook hadden metaaldetectoristen toegang tot het terrein. Bezorgde omwonenden trokken aan de bel bij onze afdeling omdat zij vreesden dat er schade zou ontstaan aan het monument en dat er ongezien archeologie zou kunnen verdwijnen. Enkele van onze leden hebben daarop contact opgenomen met de gemeente Doetinchem en de omgevingsdienst. De gemeenteambtenaar en de archeologen deelden onze zorgen. Wij kregen het vertrouwen om op basis van een plan van aanpak een non-invasief onderzoek te gaan uitvoeren op het voormalige kloosterterrein. Het doel van het onderzoek was om de mate van beschadiging van het archeologisch monument vast te stellen en de Gemeente Doetinchem in staat te stellen om op basis van deze resultaten een betere bescherming van het erfgoed in de bodem te waarborgen. Het eindresultaat zal bestaan uit een AWN-rapportage en een evaluatie van het gemeentelijk beleid.

De vorm van het onderzoek was een veldkartering, een non-invasieve methode die het project toegankelijk maakte voor een breed publiek. De deelnemers varieerden in leeftijd van 10 tot 84 jaar. Er werden vakken van 25 bij 25 meter uitgezet, die gezamenlijk werden belopen en waarbij alles wat mogelijk door mensen zou kunnen zijn gemaakt werd opgeraapt en geregistreerd. Onderdeel van de rapportage zullen zogenaamde vondstdichtheidskaarten zijn die helpen om de locaties van verschillende functies van het klooster te duiden. Een concentratie leisteen zou kunnen duiden op een dak, concentraties metaalslak kunnen wijzen op een smederij. De rapportage wordt geschreven door leden van AWN-17.

Het onderzoek naar het terrein van het Klooster Bethlehem heeft een format dat volledig van deze tijd is en gemakkelijk kan worden gekopieerd en nagevolgd: het is een zelfstandig door AWN-leden uit te voeren project, er is sprake van erfgoedbescherming geworteld in de regio, betrokkenheid van het brede publiek, relaties met de gemeente en autoriteiten worden versterkt en na publicatie van een rapport is er ook een bijdrage aan de wetenschap. Belangrijk om op dit punt te vermelden is dat onze afdeling het belangrijk vindt om met elkaar erfgoed te beschermen. Veel deelnemers hadden carpoolafspraken gemaakt of haalden de treinreizigers op van het station in Doetinchem. Het sociale aspect van dit onderzoek was voor veel deelnemers net zo belangrijk als het belopen van de akker en dient daarom ook als randvoorwaarde voor onderzoek te worden meegenomen.

De lessen van Bethlehem hebben we vervolgens meegenomen naar een grondradaronderzoek naar fundamenten van het verdwenen Klooster Bethlehem in de Gemeente Arnhem, waarmee we de banden met de Arnhemse Archeohotspot verder aan konden halen. Deze samenwerking leidde op haar beurt weer tot de organisatie van een gezamenlijke cursus determineren van middeleeuws aardewerk onder leiding van docenten van de archeologieopleiding van Saxion waar 40 leden van de AWN aan deelnamen. En in dit licht is de basiscursus archeologie die AWN-16 (Nijmegen en omgeving) en AWN-17 al zeker sinds 2008 samen organiseren helemaal van deze tijd en een inspiratie voor de samenwerking met andere afdelingen.

Conclusie: lessen voor de toekomst

Het Verdrag van Malta heeft de archeologie professioneler gemaakt. En hoewel het leek dat de rol van de vrijwillige archeologie naar de achtergrond verdween, blijken er in de praktijk kansen te liggen voor erfgoedparticipatie die beter passen bij het profiel van de hedendaagse vrijwilliger in de archeologie. Samen veldwerk doen en werken aan de uitwerking van projecten helpen niet alleen om kennis te delen, maar ook om het verhaal achter de vondsten uit te dragen en maatschappelijk draagvlak te creëren. Immers: we hebben allemaal belang bij het vertellen van het verhaal dat uit de grond komt, en bij het zichtbaar maken van de waarde van archeologie voor de samenleving.

Om de samenwerking tussen amateurs en beroepsarcheologen te versterken, zijn regelmatig en informeel contact essentieel. Naarmate mensen elkaar vaker tegenkomen, wordt het steeds vanzelfsprekender om even te bellen of een vraag te stellen als je elkaar toevallig tegen het lijf loopt. Het is daarom belangrijk om gelegenheden te creëren om deze contacten te onderhouden – en dat hoeven niet alleen formele bijeenkomsten te zijn.

Een praktische stap is dat provincies en gemeentes bij aankomende ontgrondingsvergunningen of grote projecten briefings kunnen organiseren voor zowel beroepsarcheologen als AWN-ers. Dit zorgt voor een vroege afstemming en wederzijds begrip. Daarnaast blijkt uit ervaring dat in gemeentes waar AWN-ers actief zijn en archeologie onder de aandacht brengen, dit bij lokale overheden en politiek vaak leidt tot meer interesse en een hoger ambitieniveau voor archeologie. Dit past binnen het bottom-up principe van het Verdrag van Faro en draagt bij aan een duurzame omgang met ons erfgoed.

Het Bronsdepot van Eibergen:

van kledingkast naar museumschat

Norbert Eeltink

In 2024 deed zich een archeologische sensatie voor bij Museum de Scheper in Eibergen. Een detectorzoeker op leeftijd zocht een geschikte plek om zijn decennialang gekoesterde collectie veilig te stellen voor het nageslacht. En daarvoor is natuurlijk amper een betere plek te bedenken dan een museum. Wat een bescheiden overdracht leek, is een uitzonderlijke aanwinst voor De Scheper geworden. De verzameling bleek een ronduit spectaculair bronsdepot te bevatten dat een heel nieuw licht werpt op de prehistorie in dit deel van Oost-Nederland.

De vondst werd al in 1982/1983 gedaan in een gebied met grafheuvels, waar de objecten als een compact cluster net onder de bouwvoor lagen. De vinder hield de ontdekking veertig jaar lang stil en bewaarde de stukken zorgvuldig in zijn klerenkast. Omdat hij de voorwerpen niet intensief reinigde, bleef cruciale informatie behouden voor onderzoek. Museum de Scheper heeft hiervoor de samenwerking gezocht met de Rijksuniversiteit Groningen en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Het ensemble bestaat uit een rijke variëteit aan objecten: twee kokerbijlen, drie C-vormige armbanden, diverse soorten ringen, een hanger, een knoop en een bronsdraad met vijf kralen. De absolute topstukken zijn echter twee grote spiraalarmbanden en twee ongebruikelijk buisvormige objecten. Terwijl de sieraden en kokerbijlen parallellen kennen in Nederland, wijzen de buisvormige objecten en de spiraalarmbanden naar de kerngebieden van de Kelten in Centraal-Europa.

Treibstachel (foto: Museum de Scheper).

De wetenschappelijke betekenis van de buisvormige objecten is groot: zij dienden als uiteinden van een prikstok om paarden voor een strijd- of pronkwagen aan te sporen. Ze zijn nu het oudste bewijs voor het gebruik van dergelijke wagens in Nederland. De aanwezigheid van deze prestigieuze voorwerpen maakt duidelijk dat in de late bronstijd een zeer vooraanstaande elite rond Eibergen woonde. De samenstelling van het depot en de wijze waarop de objecten zijn aangetroffen, duiden op een ritueel offer, mogelijk gebracht als dankzegging, smeekbede of bij een overgangsritueel. Terwijl een officieel wetenschappelijk artikel nog in voorbereiding is, illustreert deze vondst het belang van amateurarcheologen voor het archeologische erfgoed. Het depot is te bekijken in Museum de Scheper, een museum dat zelf is ontstaan uit de collectie van amateurarcheoloog Herman Schepers, waarmee het belang van niet-professionals voor de archeologie wordt benadrukt.

Ploegscharen of spades

Laatmiddeleeuws landbouwgereedschap van het eiland Urk

Klaas Post (AWN Flevoland, Stichting Erfgoed Urk), **Wilma van den Heuvel** (AWN Vallei en Eemland, Centrum voor Archeologie Amersfoort) en **Bert de Bree** (AWN Vallei en Eemland, Centrum voor Archeologie Amersfoort)

Hoewel Urk als een vissersdorp bekend stond en staat, is visserij pas in de vroege zeventiende eeuw haar middel van bestaan geworden. Uit pure noodzaak. In de eeuwen daarvoor had de almachtige Zuiderzee het eens uitgestrekte eiland zo gedecimeerd dat boerenbedrijven niet meer konden bestaan. Om te overleven moesten de Urkers de zee op; armoede en scheepsrampen werden hun deel.

Het laatmiddeleeuwse Urck werd daarentegen gedomineerd door een lint van grote boerderijen met welgestelde bewoners. Die rij boerderijen stond op de grens van het hoge en lage deel van het eiland en ligt nu deels – al dan niet verspoeld – in het IJsselmeer. Een restant van die straat is nog te volgen in de ‘Oude Straat’ van Urk in Wijk 6 (fig. 1), de enige middeleeuwse straat van Flevoland (Post & Van Geel, 2024). Hoewel het middeleeuwse landbouwverleden gestaafd wordt door schriftelijke bronnen, sporen van veenaufgravingen in het lage deel van het eiland en pollen uit het voor gewasteelt gebruikte hoge deel van het eiland, zijn resten van landbouwwerktuigen uit de middeleeuwen tot nu toe op het eiland niet aangetroffen (Kerkhoven, 2003; Roessingh, 2005; Van Popta, 2020).

Dit artikel beschrijft twee laatmiddeleeuwse landbouwwerktuigen die tijdens recente verbouwingen in de ondergrond van Wijk 6 tevoorschijn kwamen en richt zich op de vraag of deze objecten iets toevoegen aan de kennis van het agrarische verleden van het eiland Urk.

Object Wijk 6-129 (fig. 2)

Beschrijving, reiniging en conservering

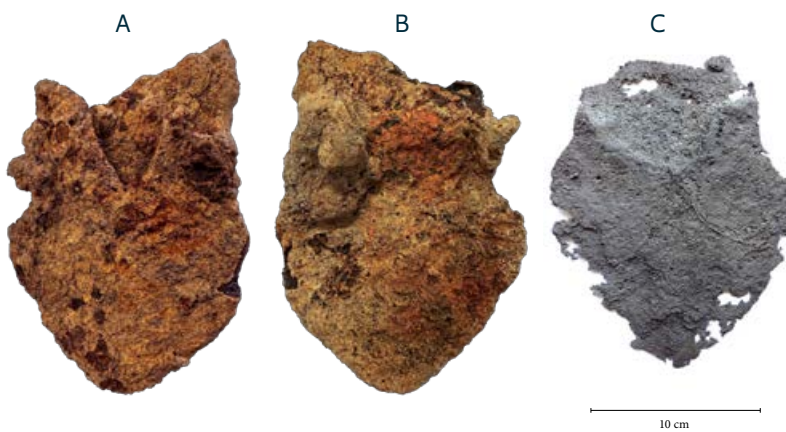
Vanaf 2022 werd gedurende een aantal jaren de kelder onder de woning Wijk 6-129 verdiept en uitgebreid. Tijdens het graven vond men een 242 mm lang en 115 mm breed ijzeren object dat in een esdek direct bovenop het gele en ietwat lemige dekzand lag. Het handgesmede ijzeren object bestaat uit een brede schacht die geleidelijk overgaat in een nog wat breder blad. De schacht is 102 mm breed en meer dan 109 mm lang, maar moet oorspronkelijk (veel?) langer geweest zijn. De voorkant van de schacht is in een open V-vorm met omgebogen schachtranden gesmeed, de achterkant is dicht. Het rechte blad is aan de voorkant in het midden significant dikker dan aan de zijkanten,

de achterkant is vlak. Het blad loopt geleidelijk in een punt uit. Oorspronkelijk moet in de schacht een heel forse (houten?) steel of basis gezeten hebben.

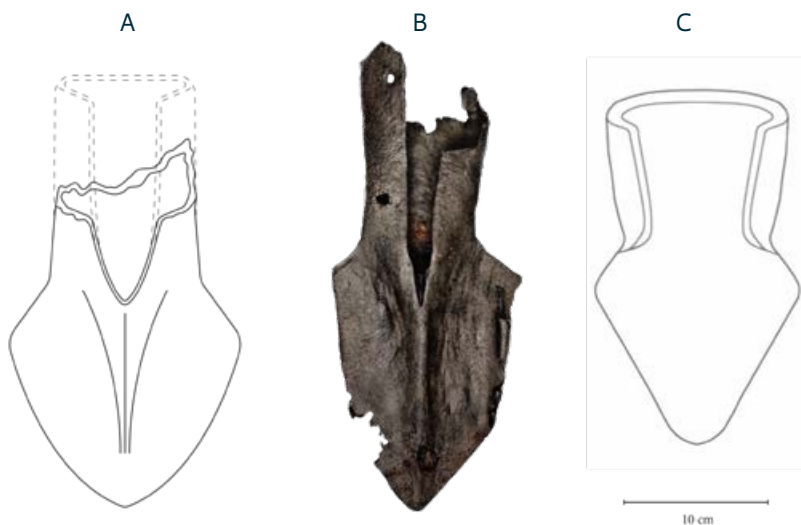
De dikke corrosielaag van het object werd verwijderd door middel van elektrolyse, gevolgd door glaskorrelstralen. Tijdens het reinigingsproces liet de rechter schachtwang van de voorkant los. Dit voor de oorspronkelijke vorm van de schacht belangrijke onderdeel is daarna (inclusief corrosieresten) gestabiliseerd met Paraloid-B72. De vorm van de punt en van de overgang van schacht naar blad zijn perfect bewaard gebleven. Het geconserveerde deel van het object is 194 mm lang en weegt 484 gram.

Figuur 1. De Oude Straat binnen de historische kern van Urk.

Figuur 2. Ploegschaarblad Wijk 6-129. A/ Voorkant direct na de vondst, B/ Achterkant direct na de vondst, C/ Voorkant na reiniging en conservering.

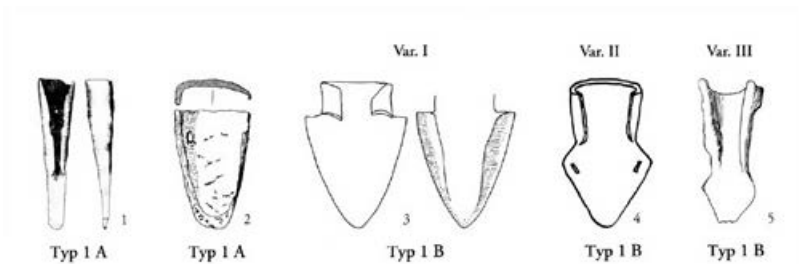

Figuur 3. A/ Lijntekening voorkant ploegschaarblad Wijk 6-129, B/ Voorkant NZRZ-00597MTLo91, C/ Lijntekening voorkant PAN Type 17-02-11-2.

Discussie en ouderdom

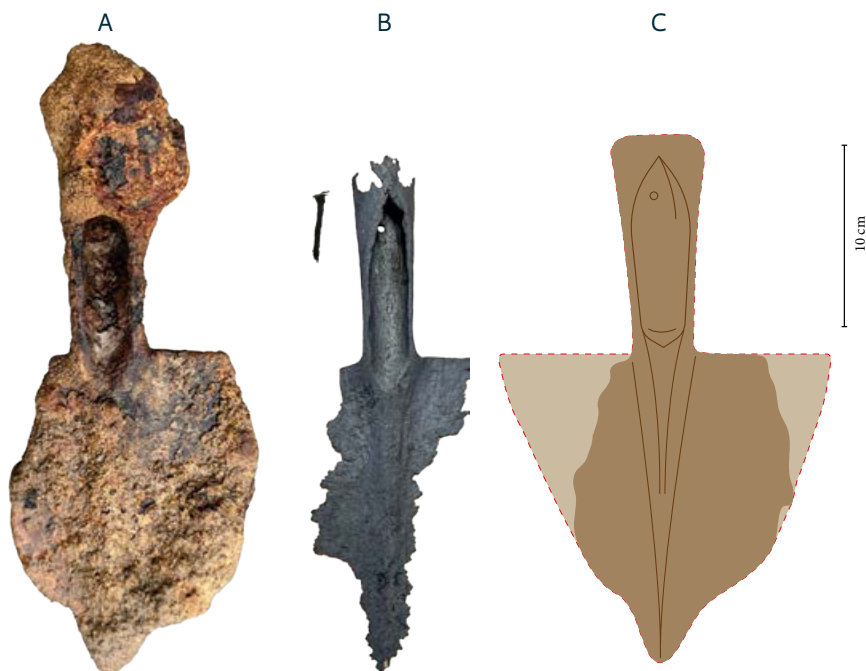
Om uit een groot brok ijzer het bovenbeschreven object te smeden, moet een vakman aan het werk geweest zijn. De brede schacht, de wijkende zijanten en de zware verdikking door het midden van de voorkant van het blad maken een functie als

spade of een ander makkelijk door mensenhanden te hanteren (landbouw)werktuig niet waarschijnlijk. Massiviteit en vorm wijzen eerder in de richting van een symmetrische ploegschaar die zich enigszins verhoudt tot het PAN-type 17-02-11-2 (fig. 3). Verder toont de vondst qua vorm en afmetingen een

Figuur 4. Hanemann ploegschaar typologie.

Abb. 144: Symmetrische Tüllenschar (Typ 1), Typenübersicht: Typ 1 A aus *Saintes* (1) und *Blackburn Mill* (H) (2); Typ 1 B aus *Guhrow* (H) (3), *Tarquimpol* (H) (4) und aus *Pompeji* (5) (Var. I–III).

Figuur 5. Spade Wijk 6-83. A/ Achterkant direct na de vondst, B/ Achterkant na behandeling, C/ Oorspronkelijke vorm van de achterkant.

opvallende gelijkenis met een object dat bij de aanleg van de Amsterdamse Noord/Zuidlijn werd gevonden (NZRZ-00597MTLo91 – Gawronski & Kranendonk, 2018 – fig. 3). Dat object werd als een spade (vijftiende-negentiende eeuw) geduid, maar de vorm van de zeer brede schachtopening en het blad lijken een door mensenhanden te hanteren spade uit te sluiten.

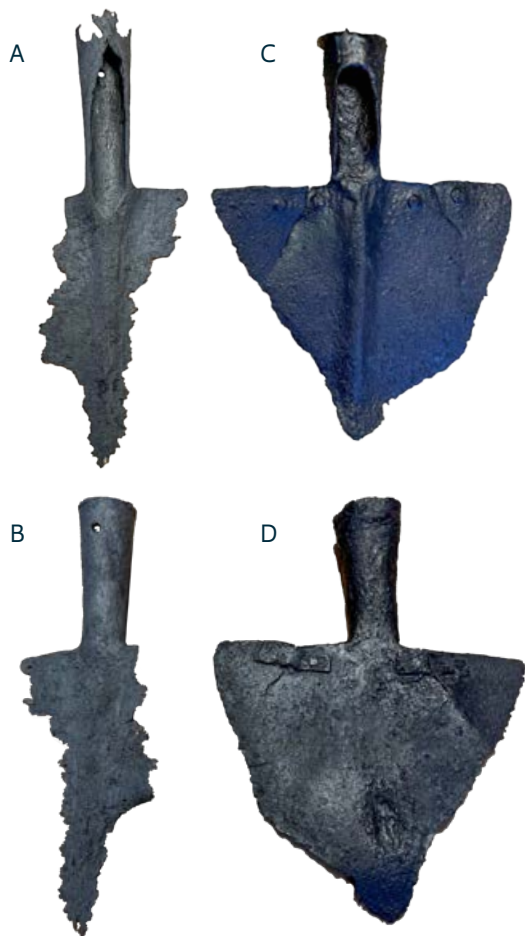
Ook zijn er overeenkomsten met ploegschaar-type 1B Var. II (Hanemann 2014, p. 161 – fig. 4). Hoewel die typologie voornamelijk op materiaal uit de vierde eeuw gebaseerd is, blijken de vormen vanaf de eerste eeuw v.Chr. tot ver in de nieuwe tijd voor te komen (Hanemann, 2014). De bodem onder Wijk 6-129 bestaat uit een circa 180 cm dik pakket van humeuze bruin-zwarte esdekken, die bovenop het metersdikke helgele dekzand liggen. In de onderste laag van het esdek (net boven de grens met het dekzand) werden scherven van kogelpotten (al dan niet met bezemstreek),

protosteengoed en zelfs een muntje uit circa 1330 aangetroffen (Post & Van Geel, 2024). Het feit dat de ploegschaar direct bovenop het dekzand werd aangetroffen, maakt dat we dit ploegschaarblad als ten laatste vijftiende-eeuws (en mogelijk zelfs als twaalfde of dertiende-eeuws) mogen dateren. Eeuwen waarvan bekend is dat de aanpalende hogere gronden van de Urker bult voor landbouw werden gebruikt (Kerkhoven, 2003).

Object Wijk 6-83 (fig. 5)

Beschrijving, reiniging en conservering

Gedurende 2024 besloot ook de eigenaar van Wijk 6-83 zijn kelder uit te breiden. Naast vondsten van voornamelijk fragmenten van aardewerk en een paar munten werd een 316 mm lang ijzeren voorwerp in het gele dekzand, bijna 10 cm onder de grens met het esdek, aangetroffen. Het handgesmede ijzeren object bestaat uit een dunne ronde schacht die

Figuur 6. A/ Spade Wijk 6-83 achterkant, B/ Spade Wijk 6-83 voorkant, C/ Spade Sneul Amersfoort achterkant, D/ Spade SNEUL Amersfoort voorkant.

overgaat in een breed blad. De 122 mm lange schacht heeft een diameter van 55 mm. In het midden van de voorkant van de schacht zit een gat waarin een vierkante spijker steekt. Aan de achterkant is de schacht deels open en oorspronkelijk moet daar het uiteinde van de houten steel gezeten hebben. De schacht gaat met een hoek van 90° abrupt over in een breed blad. Een van de zijanten is ooit afgebroken; de andere zijkant is nog aanwezig, maar is omgeklapt. De bovenkant van het blad moet oorspronkelijk circa 210 mm breed geweest zijn. Het blad loopt uit in een ovaalvormige punt. Midden in de achterkant loopt van boven naar beneden een massieve verdikking die naar de punt toe uitvlakt.

Tijdens de reiniging en conservering van het object kwam het naar de achterkant omgeslagen deel van de bovenkant los. Ook dit – voor het bepalen van de oorspronkelijke breedte van het blad belangrijke – fragment is daarna (met corrosielaag) behandeld

met Paraloid-B72. Grote delen van de zijanten konden helaas niet behouden worden, daarentegen zijn de ronde schachtwang en de daarin bevestigde vierkante spijker erg goed bewaard gebleven. Het geconserveerde deel van het object is 316 mm lang en weegt 434 gram.

Discussie en ouderdom

Ook dit object moet door een vakman uit één stuk gesmeed zijn. Hoewel zwaar, is het voor mensenhanden hanteerbaar en toont het eigenschappen die wijzen op gebruik als (steek)spade. Bij steekspades is het blad breed en hoekig met een aan de voorkant in het midden uitbollende rug. De schacht voor de steel is rond en aan de voorkant ervan zit doorgaans een spijker-/schroefgat voor de bevestiging van die steel. De achterzijde van de schacht is onderaan vaak deels open. Deze spade valt – zoals boven beschreven – op door de gepunte vorm van het blad en vooral door de massieve centrale rug van de achterkant van het blad die tot in de punt doorloopt. Binnen het PAN referentie-archief en de ons bekende literatuur wordt een dergelijk type spade niet beschreven. De enig ons bekende spade met dezelfde karakteristieken is in 1994 bij de opgraving van boerderij Sneul in Amersfoort gevonden (fig. 6). De bovenkant van het blad van die spade is ooit ingescheurd en aan beide kanten gerepareerd. Het gerepareerde deel valt – opvallend genoeg – min of meer samen met het omgevouwen deel en het verdwenen deel van het Urker exemplaar.

De globale vorm komt overeen met spade-type 2 (Hanemann, 2014, pp. 188 – fig. 7). Een type dat vanaf de ijzertijd voorkwam en dat tot in de nieuwe tijd nauwelijks aan verandering onderhevig lijkt te zijn geweest (Hanemann 2014). De spade van boerderij de Sneul werd aangetroffen bovenop een grote afvalkuil, waarin het jongste materiaal dateert uit het begin van de zeventiende eeuw. De spade zal dus eenzelfde ouderdom hebben of misschien nog jonger zijn. De spade van Wijk 6-83 werd daarentegen in de bovenste laag van het dekzand aangetroffen. Dat dekzand ligt op 1.80 meter diepte maar de esdekken zijn op deze locatie (en dat is voor Urk heel ongebruikelijk) deels verspoeld en zeer gelaagd (fig. 8). Vanaf de zeventiende tot de negentiende-eeuw werd juist dit deel van Wijk 6 af en toe prooi van de zee. Hoewel er bij Wijk 6-83 geen objecten en munten ouder dan vroeg zestiende-eeuw werden aangetroffen, kunnen er misschien oudere lagen verspoeld zijn. Omdat de spade bovenin het dekzand werd aangetroffen is een vroeg zestiende-eeuwse datering mogelijk, maar kan een wat oudere datering niet uitgesloten worden.

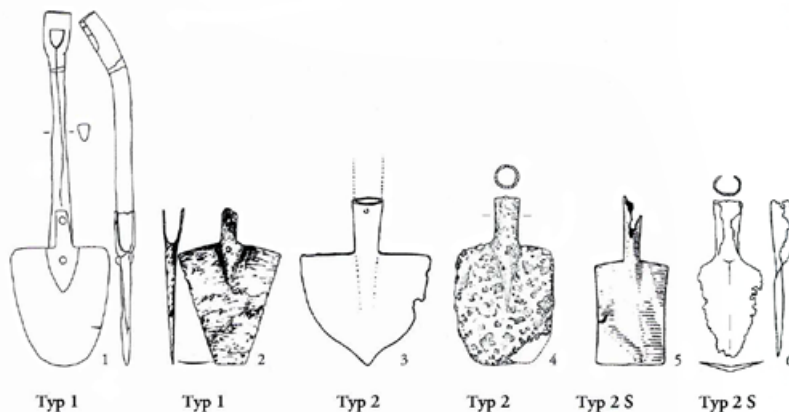

Abb. 165: Schaufel und Spaten, Typenübersicht: (1) Zugmantel; (2) Hedderheim; (3) Saint Germain; (4) Braives; (5) Osterburken; (6) Märcleni (H).

Figuur 7. Hanemann spade typologie.

Figuur 8. Kelder Wijk 6-83 met locatie ploegschaarblad.

bij locatie Wijk 6-83 werd gedurende de twaalfde- vijftiende eeuw voor zoutwinning veen ontgonnen. (Kerkhoven, 2003). In de ons bekende literatuur over veenspades worden de eigenschappen van de beschreven spades echter niet aangetroffen.

Conclusie

Vanwege de overeenkomsten met beschrijvingen en afbeeldingen in de literatuur en de PAN duiden we het met de hand gesmede ijzeren object van Wijk 6-129 als een laatmiddeleeuws eenvoudig ploegschaarblad. De smeedijzeren objecten van Wijk 6-83 en boerderij de Sneul duiden we daarentegen als spades, die waarschijnlijk gedurende de late middeleeuwen en/of vroege nieuwe tijd voor een nog onbekend doel gebruikt werden. Beide objecten zijn restanten van een agrarisch hoofdstuk in de historie van een vissersdorp (fig. 9).

Gezicht op de Oude Straat van Urk, H. Cassiers, aquarel, ca. 1920.

De atypische bouw van beide spades en de 'afwijkende' massieve centrale rug op de achterkant van het blad moet een reden gehad hebben. Ze zullen voor een heel specifieke taak gebruikt zijn. Een globaal eendere vorm van spadeblad wordt gedurende de twintigste eeuw door boeren als kuil(stee)spade gebruikt. Het inkuilen van gras vindt in Nederland pas vanaf begin twintigste eeuw plaats (Weekblad De Boerderij) dus moeten de oudere spades voor een ander doel gebruikt zijn. Misschien bij het afgraven van veengebieden? Vlak

Figuur 9. Hypothetische weergave van Urk ca. 1425. Een lint van boerderijen bevindt zich tussen het hoge en het lage deel van het eiland (Ulco Glimmerveen).

Tot slot

De Urker geschiedenis (en zeker de middeleeuwse periode) is voor een groot deel nog in nevelen gehuld. Veel is al verloren gegaan door Zuiderzeegeweld, zeventiende-negentiende-eeuwse graafwerkzaamheden voor waterputten en regenwaterreservoirs, twintigste-eeuwse aanleg van riolering en 21ste-eeuwse kabels. Op de oude bult zijn archeologisch onderzoek en toezicht verplicht bij werkzaamheden met een oppervlakte groter dan 40 m². Beide locaties vielen buiten de vigerende regelgeving. Beide vondsten maken duidelijk dat het zinvol is en blijft om ook bij kleinere bodemverstoringen een vrijwillig oogje in het zeil te houden. Want elk object of observatie kan iets toevoegen aan de kennis van de historie van dorp en eiland.

De ploegschaar en de spade zijn met collectienummers FL 2026-00002 en FL 2026-00003 ondergebracht in het Provinciaal Archeologisch Depot Flevoland.

Literatuur:

- Gawronski, J. en P. Kranendonk (2018), SPUL
 Hanemann, B. (2014), Die Eisenhortfunde der Pfalz aus dem 4. Jahrhundert nach Christus (Band I)
 Kerkhoven, A. A. (2003), Rogge, zout en bodemschatten.
 De archeologie en het cultuurlandschap van Urk in de Late- en Post-Middeleeuwen (Doctoraalscriptie, Universiteit van Amsterdam)
 Post, K en B. van Geel (2024), Middeleeuws Urk onder Wijk 6-6 (Urcker Kronieken 2024-1)
 Roessingh, W. (2005), Urk, Wijk 6-28 (ArcheoProjecten, Rapport 368)
 Van Popta, Y. (2020), When the Shore becomes the Sea: New maritime archaeological insights on the dynamic development of the northeastern Zuyder Zee region (AD 1100 – 1400), the Netherlands (PhD thesis.
<https://doi.org/10.33612/diss.135931299>)

Dank aan het Centrum voor Archeologie te Amersfoort voor het faciliteren van de conservatie van beide objecten, aan Koen Blok voor de opname van de vondsten in het Provinciaal Archeologisch Depot Flevoland, en aan Ulco Glimmerveen voor de fraaie impressie van vijftiende-eeuws Urk.

Bezoek eens 6000 jaar Haarlemse archeologie in het leukste museum onder de grond!

Marjolein van den Dries

In de kelder van de zeventiende-eeuwse Vleeshal aan de Haarlemse Grote Markt ligt 6000 jaar Haarlemse archeologie tentoongesteld. Wie het stenen trapje afdaald, komt terecht in een sfeervolle kelderruimte met bogen, nissen en piramidevormige vitrines: het Archeologisch Museum Haarlem. Aan de ene kant van de ruimte is de vaste tentoonstelling te zien over 6000 jaar Haarlem, gevat in archeologische vondsten. Aan de andere zijde van de kelder is ruimte voor wisseltentoonstellingen, zoals daar nu is te zien: *Paradijs in een Pot* over de zeventiende-eeuwse tuinvazen die zijn gevonden als afval van een pottenbakker.

Het is een museum over stadsarcheologie, dat laat zien wat er allemaal in de Haarlemse bodem te vinden is. Daarnaast is er aandacht voor het vak van de archeoloog en stadsarcheologie. Dat wordt duidelijk gemaakt bij de opgravingsreconstructie achterin het museum. Deze reconstructie werkt zo goed, dat menig bezoeker denkt dat hier echt een opgraving gaande is!

Een belangrijke plek in het museum is er voor de middeleeuwse bewoner Cornelis, een levensechte mensfiguur, gebaseerd op een skelet (ook te zien) uit de vijftiende eeuw dat is opgegraven in 2012 bij de Botermarkt.

Foto's van de auteur

40 jaar en kidsproof

Het museum viert dit jaar een lustrum, het bestaat namelijk 40 jaar! In 1991 is het opgericht door de toenmalige stadsarcheoloog en sindsdien hebben vele tienduizenden bezoekers uit binnen- en buitenland het museum bezocht, waaronder veel toeristen (getuige alle lofuitingen in het gastenboek) maar ook Haarlemmers, schoolklassen en ouders met kinderen. Er is dan ook veel te doen. Er zijn knutselactiviteiten, speurtochten en er kan opgegraven worden als archeoloog voor een dag. Natuurlijk met als beloning een echt archeologendiploma.

De toegang is gratis, net als alle activiteiten. In deze tijd niet geheel vanzelfsprekend. Het museum is onderdeel van Bureau Archeologie van de gemeente Haarlem en werkt sinds haar oprichting met vrijwilligers. Door de inzet van vele tientallen vrijwilligers, die als publieksbegeleider en educatiemedewerker actief zijn, is het museum woensdag tot en met zondag van 13-17 uur open.

Meer weten?

Op de website archeologischmuseumhaarlem.nl is alle informatie te vinden, of volg het museum via Facebook of Instagram.

Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water (LWAOW)

Waar geschiedenis onder water tot leven komt

LWAOW

Een duiker gaat het water in. Archeologisch onderwateronderzoek vereist vaardigheden op het gebied van duiken en kennis van het archeologisch werken onder water (foto: LWAOW).

De AWN mag zich als vitale en energieke senior al verheugen op een diamanten jubileum. De Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water (LWAOW) is nog maar een vroege dertiger, een millennial. Het is dan ook mogelijk interessant om te kijken naar waar jeugd en ervaring samenkomen om van beide kanten te leren. In dit artikel duik ik dan ook graag samen met jullie in het verleden, het heden en de toekomst.

Een duik in het verleden

Als we kijken naar de ontwikkeling van de AWN tot waar zij nu staat dan zijn er globaal een aantal fasen te onderscheiden:

- De groei van een regionale club naar een landelijke vereniging (jaren 1960)
- De kanteling van “amateurs” naar georganiseerde vrijwilligers (2011)
- Verbreding van (actieve) vrijwilligers naar beroepsarcheologen en geïnteresseerde liefhebbers (2020)

De ontwikkeling van de LWAOW vertoont duidelijke parallellen met die van de AWN, maar kent ook wezenlijke verschillen. Net als de AWN ligt de oorsprong van de LWAOW in initiatieven van enthousiaste amateurs, in dit geval vooral sportduikers met interesse in onderwatererfgoed. In beide gevallen leidden toenemende overheidsbemoeienis en wetgeving tot een veranderende rol van vrijwilligers.

Overleg op het water (foto: LWAOW).

Toch blijft de LWAOW in karakter duidelijk anders. Waar de AWN zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld tot een brede archeologievereniging met ruimte voor zowel actieve vrijwilligers, professionals als geïnteresseerde liefhebbers, blijft de LWAOW sterk specialistisch van aard. De focus op onderwaterarcheologie en de vereiste duikvaardigheden zorgen voor een kleinere, meer praktijkgerichte achterban. Bovendien ligt bij de LWAOW de nadruk sterker op het waarborgen van de mogelijkheid voor vrijwilligers om actief onderzoek te blijven uitvoeren binnen een steeds strenger wettelijk kader. Daarmee is de LWAOW minder een brede publieksvereniging en meer een belangenbehartiger en kennisnetwerk voor een specifieke groep binnen de archeologie.

Een duik in het heden

Binnen deze relatief kleine maar gespecialiseerde LWAOW-gemeenschap komen vrijwilligers, beroepsarcheologen en andere geïnteresseerden samen rond één gedeelde opgave: het onderzoeken en behouden van het kwetsbare maritieme erfgoed in en onder water.

De kracht van de LWAOW ligt in het verbinden van verschillende werelden. Vrijwilligers werken nauw samen met maritiem archeologen, de overheid en organisaties als Stichting Maritiem Onderzoek Nederland. Door deze samenwerking ontstaat een praktijk waarin kennis, ervaring en enthousiasme elkaar versterken. De werkgroep fungeert daarbij nadrukkelijk als schakel: zij brengt mensen bijeen, stimuleert kennisuitwisseling en bevordert samenwerking binnen het maritiem-archeologisch veld. Bijeenkomsten zoals de jaarlijkse Schervendag en symposia voor vrijwilligers vormen belangrijke momenten waarop deze uitwisseling concreet gestalte krijgt.

Naast het verbinden van mensen speelt de LWAOW een actieve rol in het stimuleren en faciliteren van onderzoek. Leden worden ondersteund bij het uitvoeren van maritiem archeologisch onderzoek met workshops en webinars. Daarbij wordt gebruikgemaakt van uiteenlopende hulpmiddelen en methoden, variërend van bureauonderzoek tot technieken zoals fotogrammetrie en 3D-reconstructies. Op deze manier draagt de werkgroep bij aan zorgvuldige documentatie en interpretatie van maritieme vindplaatsen. Onder meer door onze eigen publicatie *Bundel Maritieme Vindplaatsen* met de resultaten en ervaringen uit het veld.

Educatie vormt een tweede belangrijke pijler. Met de Basis cursus Maritieme Archeologie (BMA) biedt de LWAOW een gestructureerde opleiding waarin deelnemers de vaardigheden leren die nodig zijn om archeologisch onderzoek voor te bereiden, uit te voeren en te rapporteren. De cursus is toegankelijk voor zowel vrijwilligers als professionals, en voor duikers en niet-duikers. De BMA is inhoudelijk afgestemd op de Nederlandse situatie – en zelfs een noodzakelijk certificaat voor de Ontheffingsregeling Maritieme Archeologie – maar sluit aan bij internationale standaarden en is gekoppeld aan certificering van de Nautical Archaeology Society. Daarmee kunnen deelnemers hun kennis ook in een internationale context verder ontwikkelen. Om de opgedane vaardigheden tijdens de basis cursus meer verdieping te geven biedt de LWAOW begeleiding aan voor de gevorderde opleiding.

Tijdens de cursus worden de inmeettechnieken ook praktisch geoefend (foto: LWAOW).

Een duik naar de toekomst

Met haar toekomstplannen zet de LWAOW een volgende stap in haar ontwikkeling. Als gespecialiseerde werkgroep binnen de AWN blijft zij zich richten op het onderzoeken en beschermen van het maritiem-archeologisch erfgoed, maar tegelijkertijd wordt een inhoudelijke verbreding verkend. Die verschuiving komt vooral tot uiting in de toenemende aandacht voor wat wordt aangeduid als maritieme land-archeologie.

Traditioneel ligt het zwaartepunt van de LWAOW bij onderzoek onder water, met name naar scheepswrakken. In de praktijk bleek echter al langer dat de grens tussen nat en droog niet altijd scherp te trekken is. Tijdens projecten en activiteiten kwam met enige regelmaat ook erfgoed in beeld dat weliswaar een duidelijke relatie met water heeft, maar zich op het land bevindt. De LWAOW heeft daarom besloten deze maritieme land-archeologie expliciet tot het aandachtsgebied van de werkgroep te rekenen. Het gaat daarbij om een breed scala aan objecten en structuren die verbonden zijn met het gebruik van water, zoals sluizen, kades en andere vormen van natte infrastructuur.

Deze uitbreiding betekent geen koerswijziging waarbij het onderwateronderzoek naar de achtergrond verdwijnt, maar eerder een inhoudelijke verrijking van het bestaande profiel. De nadruk blijft liggen op maritieme archeologie, maar met oog voor de context waarin dat erfgoed functioneerde. Dat betekent wel dat er ook meer aandacht moet komen voor het aanleren van andere methoden en technieken die voor onderzoek op land noodzakelijk zijn, en die verschillen van het werken onder water. Dit kan bijvoorbeeld via aanvullende modules of thematische bijeenkomsten, al dan niet in samenwerking met de bredere AWN-organisatie.

De beschreven ontwikkeling past in een bredere tendens binnen de erfgoedsector, waarin integrale benaderingen steeds belangrijker worden. Ook wordt deze mede bepaald door het wettelijk kader waarin de LWAOW opereert en de ontwikkeling voor nieuwe regels voor vrijwilligerswerk onder water.

Voor de LWAOW betekent bovenstaande dat zij haar expertise uitbreidt zonder haar kern te verlaten: het verbinden van vrijwilligers, professionals en geïnteresseerden rond het maritieme erfgoed, in al zijn verschijningsvormen – zowel onder water als op het land.

Afronding

Met de combinatie van samenwerking, onderzoek, educatie en belangenbehartiging neemt de LWAOW een eigen plaats in binnen het archeologisch bestel. Als gespecialiseerde werkgroep binnen de AWN blijft zij geworteld in de praktijk van het veldwerk, terwijl zij tegelijkertijd bijdraagt aan de bredere ontwikkeling en borging van maritiem archeologisch erfgoed in Nederland.

S **SoYA** - *het Symposium of Young Archaeologists*

Jongeren hebben de toekomst en als AWN vinden we het belangrijk om de jongeren die hun toekomst zoeken in de archeologie te ondersteunen. Dit jaar hebben we dat gedaan door sponsoring van het Symposium of Young Archaeologists (SoYA). Hierbij het verslag van een van de deelnemers aan dit symposium.

Anouk Roggema – SoYA

Op 10 april 2026 vond in Leiden voor het eerst sinds 2020 weer het Symposium of Young Archaeologists (voorheen Symposium voor Onderzoek van Jonge Archeologen, SoJA) plaats. De bijeenkomst is nu in een nieuw (Engelstalig) jasje gestoken, en trok zo een grote, diverse groep jonge onderzoekers vanuit de hele wereld naar de Faculteit Archeologie aan de Universiteit Leiden. Deze dag stond in het teken van de nieuwe generatie archeologen, met maar liefst 26 presentaties en 34 posters over het fascinerende onderzoek dat zij hebben uitgevoerd – voor velen van hen een eerste kans om dit op een dergelijk podium te mogen doen. Ook was er een kleine informatiemarkt waar archeologische organisaties in contact konden komen met de jonge archeologen van de toekomst. Het thema van deze editie van SoYA was ‘the Archaeology of the Margins’ (de Archeologie van de Marges). Dit brede thema bood ruimte aan onderzoek dat zich, in elke zin van het woord, aan de randen van ons vakgebied bevindt. Dit kon gaan om onderzoek over gemarginaliseerde bevolkingsgroepen (zoals bijvoorbeeld mensen met een beperking, kinderen, queer mensen), geografische uiteinden, maar ook

nieuwe onderzoeksmethodes of onderbestudeerde onderwerpen. Door middel van dit thema wilde het bestuur van het symposium zo veel mogelijk een podium bieden aan onderzoek dat wellicht, op de ene of de andere manier, nergens anders tussen past.

Om het symposium waar te kunnen maken, heeft SoYA met veel dankbaarheid sponsoring ontvangen van een aantal archeologische bedrijven en organisaties in Nederland, waaronder ook de AWN. Zonder deze steun was het symposium niet mogelijk geweest, en daarmee hebben deze organisaties dus een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan de huidige generatie van toekomstige professionele archeologen. Niet alleen konden deze jonge onderzoekers nu ervaring opdoen, hun onderzoek presenteren, en elkaar leren kennen, ze kregen ook de kans om in nauw contact te komen met de bredere archeologische wereld waar deze sponsors deel van uitmaken.

Mede dankzij deze belangrijke steun, is deze editie van SoYA een groot succes geworden. Met meer dan 150 bezoekers en presentatoren, bestaande uit bachelor- en masterstudenten, PhD kandidaten, en ervaren archeologen, werd een positieve, ondersteunende en generatieve sfeer gecreëerd. Fascinerend en vernieuwend onderzoek werd gepresenteerd, dat de potentie van deze nieuwe generatie archeologen onderstreept. Mocht dit symposium opnieuw een jaarlijks evenement worden, dan zal het een belangrijk podium blijven bieden voor de archeologen van de toekomst.

De 75ste ALV: kort terugblikken, veel vooruitkijken

Cees van Rooijen

De zon brak door boven het Dorpshuis van Zoelen toen daar in de ochtend van 2 mei de deelnemers aan de Algemene Ledenvergadering van de AWN arriveerden. Het was het tweede jaar op rij dat afdeling 15 – Regio West- en Midden-Betuwe en Bommelerwaard – de ALV organiseerde. Ook de locatie was dezelfde. Werd in 2025 het openingswoord gesproken door de burgemeester van Buren, waar Zoelen onder valt, ditmaal was Mariska Mulder, burgemeester van buurgemeente Culemborg, bereid gevonden om de vergadering te openen. In haar toespraak benadrukte ze het belang van archeologie en het werk en de passie van de vrijwilligers daarin. Na deze mooie aftrap begon de feitelijke vergadering.

Burgemeester Mariska Mulder houdt haar openingswoord voor een zaal met aandachtige AWN-toehoorders (foto: Niek Beeke).

Openingstoespraak door Burgemeester Mariska Mulder van Culemborg op de ALV 2026 in Zoelen

Dames en heren, beste leden van de AWN,

Het is mij een groot genoegen om vandaag bij u te zijn. Niet alleen als burgemeester, maar ook als iemand die een diepe liefde heeft voor geschiedenis. Bijna twintig jaar geleden volgde ik de lerarenopleiding geschiedenis en jarenlang gaf ik les op het vmbo. Daar leerde ik hoe krachtig verhalen kunnen zijn — hoe een munt, een scherf of een oude kaart de verbeelding van jongeren kan openen. Hoe geschiedenis pas echt gaat leven wanneer je het kunt aanraken.

Misschien is dat wel waarom ik me zo verbonden voel met uw werk. Want wie met archeologie bezig is, werkt niet alleen met vondsten — u werkt met verhalen. Met het geheugen van de bodem. Met het verleden dat ons allemaal vormt.

En dat doet u als AWN op een manier die uniek is in Nederland, zo heb ik van ons oud-raadslid Peter Bos begrepen, die mij enthousiast heeft verteld over uw vereniging. Een landelijke vereniging, gedragen door 24 afdelingen, waarin een prachtige mix samenkomt: van nieuwsgierige amateurs tot ervaren specialisten en professionele archeologen. Een bont gezelschap, maar met één gedeelde passie: het zichtbaar maken van wat anders onzichtbaar zou blijven.

Uw werk is veelzijdig en van grote waarde. U inventariseert en determineert vondsten uit oude opgravingen die soms decennialang in depots hebben gelegen. U fotografeert, beschrijft en registreert ze zorgvuldig in systemen, zodat ze beschikbaar worden voor wetenschap, beleid en het publiek. U trekt eropuit met de metaaldetector, niet om te verzamelen, maar om te documenteren en te delen. En u ondersteunt professionele opgravingen, zoals recent in Montfoort, in Tiel, hier in Rivierenland — en binnenkort ook in Culemborg.

Dat is vrijwilligerswerk van uitzonderlijke kwaliteit. Het vraagt kennis, discipline, geduld en een scherp oog. Maar bovenal vraagt het liefde voor het verhaal van onze omgeving.

Want elk object dat u in handen krijgt is een fragment van een leven. Het vertelt iets over handel, over oorlog, over geloof, over dagelijks bestaan. Over mensen die hier waren lang voordat wij hier kwamen. Dankzij u wordt hun verhaal verteld.

Hier in Rivierenland is dat misschien nog wel tastbaarder dan elders. We bevinden ons op de Romeinse Limes, een zone waar de geschiedenis letterlijk in lagen onder onze voeten ligt. Het is een regio waar elke vondst, hoe klein ook, een puzzelstukje toevoegt aan een veel groter verhaal. En ik begrijp heel goed hoe inspirerend dat is.

Toch is uw werk niet altijd vanzelfsprekend. De wetgeving is veranderd. Waar vrijwilligers vroeger de ogen en oren waren bij grondwerkzaamheden, ligt de verantwoordelijkheid voor opgravingen nu bijna volledig bij professionele bedrijven. Dat heeft voordelen, maar het heeft ook de rol van vrijwilligers kleiner gemaakt. Misschien wel te klein.

Want u laat zien dat vrijwilligerswerk in de archeologie niet alleen waardevol is, maar onmisbaar. U maakt het toegankelijk. U organiseert tentoonstellingen, geeft voorlichting, en draagt bij aan de Nationale Archeologiedagen. U zorgt dat gemeenten vitrines kunnen vullen met lokale vondsten, zodat inwoners kunnen zien wat er onder hun eigen voeten verborgen ligt. En u leidt nieuwe vrijwilligers op via cursussen en trainingen.

Langzaam maar zeker verovert de amateurarcheoloog weer een plek in het veld. Maar het is nog niet genoeg. Er is best ruimte voor meer samenwerking, meer erkenning, meer vertrouwen. En ik wil hier vandaag uitspreken dat ik die ontwikkeling van harte ondersteun.

Daarom wil ik u vandaag bedanken. Voor uw inzet. Voor uw passie. Voor uw vasthoudendheid. Voor het feit dat u, ondanks veranderende regels en soms beperkte ruimte, blijft doen wat u doet: het verleden zichtbaar maken.

En misschien spreekt hier toch nog een beetje de geschiedenisdocent in mij: ik geloof dat we onze samenleving sterker maken wanneer we ons verleden begrijpen. U helpt ons daarbij. En ik kom graag weer een keer bij u langs — in uw clubhuis, op een opgraving, of gewoon om met u in gesprek te gaan. Want ik ben ervan overtuigd dat we samen nog veel kunnen bereiken voor het behoud en de bescherming van ons bodemarchief.

Dames en heren, leden van de AWN: dank u hartelijk voor alles wat u doet — en ik wens u heel veel plezier bij uw vergadering en het mooie middagprogramma.

Dank u wel.

Na haar openingswoord krijgt de burgemeester als dank een bloemenmand van AWN-voorzitter Evert van Ginkel (foto: Niek Beeke).

De AWN in 2025-26: een volle agenda

Een belangrijk onderdeel was het jaaroverzicht van 2025, dat door voorzitter Evert van Ginkel werd gepresenteerd. Een hele lijst aan activiteiten, waarvan in de notulen uitgebreid verslag zal worden gedaan. Drie onderwerpen licht ik er hier kort uit.

Als eerste zijn er, mede op basis van het rapport dat in 2024-25 door bureau Curtis werd uitgevoerd, met financiële steun van het Ministerie van OC&W vervolgonderzoeken opgestart, die moeten leiden tot verbetering van de structuur en positie van de vereniging. De AWN – het is bevestigd in de afgelegde bezoeken van het landelijk bestuur aan de verschillende afdelingen en werkgroepen – staat op een kantelpunt. Verjonging is echt nodig, verbreding en verdieping van de activiteiten ook, wil de vereniging toekomst hebben. De resultaten hiervan komen later dit jaar beschikbaar en zullen weer met de leden moeten worden besproken. Daarom komt er dit jaar in november een extra ALV.

Een tweede onderzoek wordt uitgevoerd naar de mogelijkheid voor certificering van vrijwillige archeologen, vergelijkbaar met wat er voor de onderwaterarcheologen van de AWN-werkgroep LWAOOW al is. Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door een subsidie in het kader van het Faro-programma van de RCE. Meer en zinvol actief kunnen zijn in het veld staat hoog op ieders verlanglijstje, maar daarbij moeten nog veel vraagstukken op allerlei niveaus worden opgelost. Toch moet het in deze tijd mogelijk zijn om de vrijwilliger meer kansen te bieden op dit vlak. Ook van dit onderzoek worden de resultaten later dit jaar verwacht. Afhankelijk van de uitkomsten zal dan verder gesproken en vooral besloten moeten worden. De voorzitter gaf een ‘winstwaarschuwing’ af:

Penningmeester Harmen Spreen geeft toelichting op het Archeologiefonds. Achter de tafel Joan van de Pelt (secretaris), Evert van Ginkel (voorzitter) Andre van Ingen (vicevoorzitter), Cees van Rooijen (hoofdredacteur) en Lisa Maria van Luling (notulist). Bestuurslid Norbert Eeltink kon helaas niet aanwezig zijn (foto: Niek Beeke).

er zijn geen garanties voor wat de uitkomsten zullen zijn, en het is niet van de ene dag op de andere geregeld.

De tijdschriften: eind en een nieuw begin

Het derde onderwerp was de gang van zaken rond de tijdschriften ‘Archeologie in Nederland’ en ‘AWN Magazine’. Zoals bekend is per 31 december 2025 een einde gekomen aan de samenwerking tussen uitgeverij Matrijs en de AWN, en daarmee aan de tijdschriften als onderdeel van het lidmaatschap. De voorzitter gaf aan dat met Matrijs en de redactie een verschil van inzicht was over het aanstellen van een nieuwe hoofdredacteur. Daarnaast speelde een rol dat Matrijs al enkele jaren aangaf dat de AWN niet voldoende content leverde. Dit laatste was het formele punt waarop Matrijs per 31 december de samenwerkingsovereenkomst uit 2016 heeft opgezegd.

De AWN kan natuurlijk niet zonder tijdschrift, en er wordt hard gewerkt aan het eerste nummer van een nieuw orgaan, te verschijnen per 5 september – het nummer dat u nu leest, en waarvan u nu ook weet hoe het heet!

Op dit punt van het jaaroverzicht gekomen, kreeg Jan Coenraads het woord. Jan zat, samen met Marijn Lockfeer en Gerrit Groeneweg, al in de redactie van Westerheem en heeft namens de AWN ook altijd in de redactie van de latere tijdschriften gezeten. Jan legde uit dat de drie redactieleden een ander inzicht hadden over het aanstellen van de hoofdredacteur, dat zij het conflict dat hieruit

Niek Beeke geeft een korte reactie nadat hij zojuist de AWN-legpenning heeft gekregen voor zijn enorme inzet voor de AWN (foto: John Verweij).

Rondleiding door de koetsen/wagens-afdeling van het Streekmuseum Baron van Brakel tijdens het middagprogramma (foto: Niek Beeke).

voortkwam betreunden en daarom niet meer verder wilden als redacteur namens de AWN. Hoewel hem dat duidelijk aan het hart ging, gaf hij aan dat we wel dóór moesten en wenste bestuur en nieuwe redactie succes. Als antwoord benadrukte Evert van Ginkel vervolgens dat dit verschil van inzicht niets afdeed aan de waardering die het bestuur van de AWN heeft voor de inzet van de drie voormalig redacteurs. Alle drie hebben ze meer dan twintig jaar – samen precies 75 jaar! – dit werk gedaan voor de vereniging.

Penningmeester en legpenning-winnaar

De financiën werden, dankzij de voorbereiding van penningmeester Harmen Spreen en de kascontrolecommissie, vlot afgerond. Harmen presenteerde, bij afwezigheid van voorzitter Paul van Wijk van het AWN-Archeologiefonds, de situatie rond dit fonds, waarbij bleek dat in 2025 niet alle ruimte benut is en er ook in 2026 nog geld beschikbaar is voor nieuwe aanvragen door de afdelingen.

Een feestelijk moment op een ALV is de uitreiking van de legpenning, als die is toegekend. Die werd dit jaar uitgereikt aan Niek Beeke van afdeling-10/22 Zeeland en West-Brabant. Niek zet zich al heel lang en op vele manieren in voor de archeologie en de AWN. Zo was hij ook vandaag naar de ALV gehaald om een fotoverslag te maken; dat hij een penning zou krijgen wist hij uiteraard niet. De foto's bij dit sfeerverslag zijn dan ook van hem, behalve die waarop hij zelf staat met de legpenning.

Na het jaaroverzicht en de legpenning volgde de presentatie van de nieuwe AWN-website door Daan den Hollander, lid van de gastafdeling. Het

reorganiseren van de onoverzichtelijk geworden website is natuurlijk een al wat langer slepende uitdaging, en er kwamen dan ook de nodige vragen over. Daan gaf aan dat hij hoopt voor de (zomer-) vakantie live te kunnen gaan. De bestaande sites van de afzonderlijke afdelingen en werkgroepen worden doorgelinkt, maar dat vereist maatwerk en aanpassingen en zal dus een groeimodel zijn. Na de rondvraag, waarbij het bestuur nog verschillende nuttige tips kreeg, werd klokslag twaalf de vergadering gesloten.

Rondleidingen tussen lunch en borrel

De vrijwilligers van afdeling-15 hadden een lunch klaarstaan, die informeel werd genuttigd en waarbij veel wandelgangsgesprekken werden gevoerd. Na de gezamenlijke lunch verplaatst het gezelschap zich naar het nabijgelegen Ommeren voor een verdiepend middagprogramma in/rond het Streekmuseum Baron van Brakell. Dit museum, gelegen op het historische terrein van de voormalige ridderhofstad 'Huis te Ommeren', biedt een uniek overzicht van de regionale geschiedenis van de Betuwe. Waar vorig jaar het dorp Ommeren centraal stond, kregen we nu in groepen vijf rondleidingen van een half uur. Drie in het museum, waar de wagencollectie, de heemkunde-afdeling en de archeologiezolder werden bezocht, en twee rondleidingen buiten: één in het park/bos waar ook het grafmonument van de baron is, de andere naar het voormalig Hof van Brakel. Het was een zeer informatieve en interessante middag. Het weer bleef meewerken, zodat de afsluitende borrel buiten was.

Het bestuur dankt de deelnemers, maar vooral ook de vrijwilligers en de organisatie van de dag, voor hun inzet, hun aanwezigheid en hun meedenken en -praten in deze bijzondere tijden voor de vereniging.

Samenloop:

de veldkartering Rijnenburg
Yuri van Koeveringe

Vrijwilligers van de AWN en de AHS Museum Hoge Woerd bezig met de veldkartering Rijnenburg.

Wie in het voor- of najaar tussen de maisakkers in de polder Rijnenburg fietst, loopt de kans daar groepjes vrijwillige archeologen van de AWN en de ArcheoHotspot van Museum Hoge Woerd te zien. Samen voeren zij hier veldkarteringen uit, op zoek naar vondsten uit de Romeinse tijd die aan het oppervlak liggen. Daarmee leveren zij een belangrijke bijdrage aan het archeologisch vooronderzoek van de plek waar in de toekomst duizenden huizen komen te staan. Een prachtig voorbeeld, niet alleen van samenwerking tussen vrijwillige en professionele archeologen, maar ook van amateurs onderling.

In het Archeolab van Museum Hoge Woerd staan zij voorover geleund op een van de hoge tafels. Ieder aan een kant met tussen hen in een laptop met op het scherm de kaart van Rijnenburg. Deze polder vlakbij de stad Utrecht, ten zuidwesten van het drukke knooppunt Oudenrijn, is nu een leeg gebied met heren der wat boerderijen. Maar dat zal niet zo blijven. In de toekomst zullen hier naar verwachting meer dan 20.000 huizen gebouwd worden, een compleet

nieuw stadsdeel met alles erop en eraan. Dat vereist natuurlijk archeologisch onderzoek, zeker omdat onder de lege velden een compleet Romeins landschap schuilgaat, pal achter de beroemde limes. In plaats van te wachten totdat alle bouwplannen compleet zijn, is er vanuit Erfgoed Utrecht voor gekozen om al in een hele vroege fase vooronderzoek te doen. Boringen, proefsleuven, maar vooral ook veldkarteringen. Voor dat laatste zijn AWN-leden Paul Ufkes en Theo van Tier bij elkaar gekomen in dit Archeolab. Samen zijn zij medeverantwoordelijk voor de organisatie en uitwerking van een serie van karteringen, die al meer dan vijftien jaar geleden startte.

Het begin

Theo vertelt over de eerste fase: “Het begon allemaal in 2009 na een groot booronderzoek. RAAP had 3000 boringen gezet in Rijnenburg waar een flink aantal Romeinse vindplaatsen werd gevonden. Maar hoe groot waren deze? Waar lag de begrenzing?” Het waren vragen waar Erik Graafstal, gemeentelijk archeoloog van Utrecht, graag antwoord op wilde. Hij zocht daarvoor contact met Ton van Rooijen, archeoloog bij de provincie Utrecht. Zou het mogelijk zijn om met de AWN een veldloopcampagne te organiseren met als doel meer zicht op de omvang van de Romeinse

Kaart Rijnenburg: De polder Rijnenburg, het toekomstige nieuwe stadsdeel van Utrecht, gezien vanuit het zuidwesten.

vindplaatsen te krijgen? Samen met de vrijwilligers werd een plan gemaakt. Terreinen die als vindplaats uit het booronderzoek tevoorschijn kwamen werden verdeeld in vakken van 20 x 20 meter, ter plekke uitgezet met jalons en meetlinten. De vrijwilligers liepen de vakken en raapten alle vondsten op die ze tegenkwamen en die ze vervolgens wasten en determineerden. Op een gegeven vroeg Ton of ik de groep kon helpen met het verwerken van alle informatie tot bruikbare rapportages, wat ik graag deed. Helaas werd Ton niet lang daarna ziek en overleed, waarna ik het project op mij nam. Tot 2014 hebben we ieder jaar de veldkartering gehouden, waarbij wij als AWN het meeste zelf regelden. We planden, liepen, verzamelden, determineerden en werkten uit. Erik en zijn afdeling kregen vervolgens de rapportages, die ook in Archis ingevoerd werden.

Opnieuw

Na 2014 bloedde het project wat dood en werden er jarenlang geen karteringen gehouden. Dat veranderde rond 2021. Midden in Leidsche Rijn was inmiddels het Castellum Hoge Woerd gebouwd, een moderne interpretatie van het Romeinse castellum, dat ooit precies op deze plek lag. Het indrukwekkende gebouw herbergde ook een nieuw museum: Museum Hoge

Lab: een selectie van de rijk gevulde vondstzakjes verzameld tijdens een van de veldkarteringen.

Woerd, gewijd aan de rijke archeologische geschiedenis van Leidsche Rijn. In dat museum was een nieuwe ArcheoHotspot (AHS) gevestigd, een plek waar vrijwilligers aan de slag konden met archeologische projecten. Vanuit de AHS werd nagedacht over nieuwe activiteiten voor de vrijwilligers. Zouden de veldkarteringen in Rijnenburg een goed idee zijn? Er werd contact met de AWN Utrecht opgenomen, die direct enthousiast was en een plan werd gesmeed.

Netjes op een rij om geen vondst te missen.

*Linksboven: vrijwilligers druk bezig met de determinatie van de vondsten in het Archeolab in Museum Hoge Woerd.
Onder: een van de cursussen, hier gegeven door Theo van Tier.*

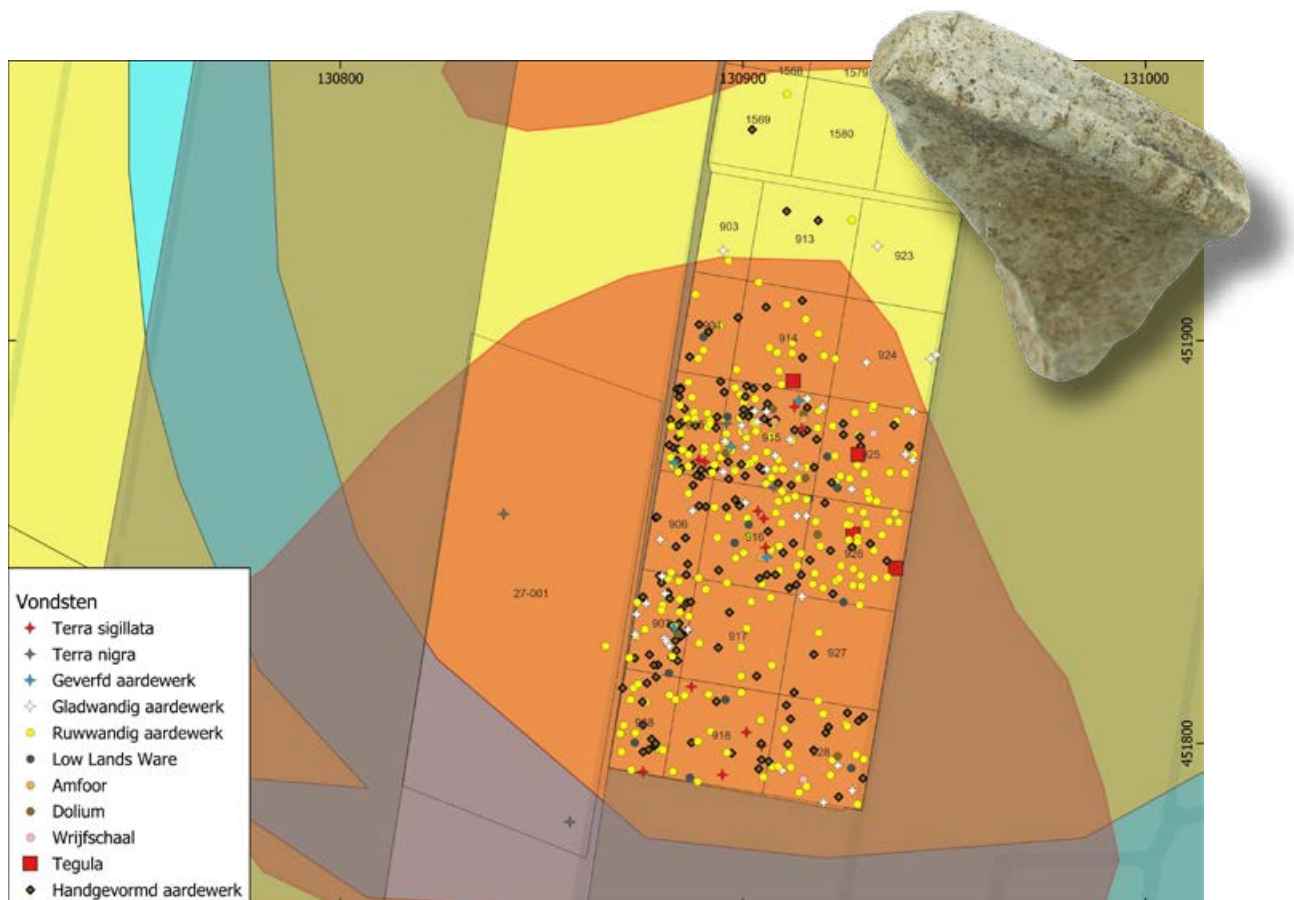
De hernieuwde veldkarteringen zouden een project worden met drie partners: AWN Utrecht, Erfgoed Utrecht (de gemeente) en de AHS van Museum Hoge Woerd. Paul Ufkes vertelt: “Er leefde binnen de AWN nieuwe energie rond die tijd. We wilden meer doen, meer buiten zijn en meer onderzoeken, zoals de veldlopen in Rijnenburg. Ik heb toen de rol van organisator op mij genomen, waarbij ik altijd nauw samenwerkte met Erik Graafstal en Museum Hoge Woerd. Theo zou als vorm van overdracht alleen maar even meelopen, maar hij zit er nog steeds bij”, aldus een lachende Paul Ufkes. “Vanaf 2022 zijn we opnieuw begonnen en sindsdien hebben we ieder jaar gelopen. Behalve in 2023, toen het vanwege corona niet lukte.”

De praktijk

Hoe gaat de organisatie van de veldkarteringen nu precies in z'n werk? Paul en Theo leggen samen uit: “We beginnen eigenlijk met fietsen door de polder om te kijken waar de akkers liggen. Op grasveld heeft het namelijk geen zin, daar vind je sowieso niks. Vervolgens leggen we dat vast en combineren het met de globale vindplaatskaarten van de booronderzoeken. In nauw overleg met Erik Graafstal komen daaruit de terreinen die we willen onderzoeken. Daarna moeten we natuurlijk contact leggen met de eigenaren en pachters om toestemming te krijgen. Pas als dat geregeld is verdelen we de terreinen in digitale vakken. Daarvoor gebruiken we het programma Qgis. Vervolgens doen we samen met Museum Hoge Woerd een oproep onder de vrijwilligers van de AWN en de AHS, verdelen we de groepen en gaan we aan de slag.”

“Tijdens zo'n veldloop gebruiken we geen jalons en meetlinten meer, maar doen we alles met Qgis op onze telefoon. Zo weten we precies waar een vak begint of ophoudt. We verzamelen met elkaar alle vondsten die in dat vak aan het oppervlak liggen. Het is daarbij wel handig dat de zoekers al enige kennis van het materiaal hebben. Daarvoor geven we geregeld cursussen, zodat het wat makkelijker is om bijvoorbeeld Romeins aardewerk te herkennen. Na een campagne worden alle vondsten naar het Archeolab in Museum Hoge Woerd gebracht, waar het gewassen, gedetermineerd en gefotografeerd wordt. Al die informatie verwerken we op nieuwe kaarten, allemaal met vrijwilligers dus! Die kaarten worden dan weer gedeeld met de archeologen van de gemeente Utrecht.”

Dat de bijdrage van de vrijwilligers groot is, wordt nog meer duidelijk na een kort gesprek met Erik Graafstal: “We hebben voor Rijnenburg inmiddels een voor Nederland unieke dataset: 3400 archeologische grondboringen, tientallen vondsten

van metaaldetectorzoekers, resultaten van allerlei geofysisch onderzoek, inmiddels twee campagnes proefsleuven, diverse vlakdekkende opnames met drones, maar de resultaten van de veldkartering vormen nog steeds veruit de belangrijkste bron van informatie. De omvang, datering en bewoningsintensiteit van de vindplaatsen komen daaruit glashelder naar voren. Mede op basis hiervan gaan wij straks verrijkende beslissingen nemen over behoud en inpassing van archeologische vindplaatsen in de stedenbouwkundige plannen.”

Plezier

Wat is er nu zo leuk aan die veldlopen? Theo is duidelijk. Voor hem draait het om het opleveren van nuttige informatie, die bijdraagt aan onze kennis van de vindplaatsen in Rijnenburg. Toch heeft hij ook een lievelingsvondst: “Ik vind dit Romeinse gladwandige scherfje misschien wel een van de meest interessante dingen die we gevonden hebben”, zegt hij terwijl hij op zijn scherm een klein fragment laat zien. “Het is namelijk mogelijk onderdeel van een wierookschaaltje geweest.” Voor Paul zit veel plezier in het organiseren en samen dingen doen: “Het mooie vind ik dat we het allemaal met vrijwilligers samendoen. Iedereen heeft het naar zijn zin. Het samen lopen en hopen dat je iets

Op deze kaart zijn de digitale vakken goed te zien met daarin de vondsten geplot. Duidelijk is te zien hoe de verspreiding van de vondsten grotendeels overeenkomt met de door boringen ontdekte vindplaats (oranje).

Rechtsboven: Een Romeins gladwandige scherf gevonden tijdens de kartering, mogelijk van een wierookschaaltje.

bijzonders vindt. Dat blijft leuk!” Na deze inspirerende woorden laat ik de heren aan hun werk. Ze hebben nog genoeg te doen om de volgende campagne voor elkaar te krijgen. De veldloop Rijnenburg is een prachtig project waarbij de AWN nauw en prettig samenwerkt met andere vrijwilligers én de professionele archeologen van de gemeente Utrecht en Museum Hoge Woerd.

Fotografie en archeologische kaart: Paul Ufkes & Theo van Tier. Kaart Rijnenburg: Gemeente Utrecht

Nationale Archeologiedagen Delft:

geslaagde dag en hoog bezoek

Yuri van Koeveringe

Een van de 207 activiteiten tijdens de Nationale Archeologiedagen (NAD) '26 werd georganiseerd door Erfgoed Delft. Nabij het Abtswoudse Bos in het zuiden van Delft waren de archeologen de weken aanlopend naar het landelijke evenement bezig met een opgraving van een nederzetting uit de Romeinse tijd. De NAD waren de uitgelezen kans het publiek kennis te laten maken met dit onderzoek.

Op zaterdag 20 juni hadden zij daarvoor een uitgebreid programma opgesteld met rondleidingen langs de opgravingsputten, uitleg over moderne onderzoekstechnieken en re-enactors die de bezoekers terugnamen naar de Romeinse tijd. Ook aan kinderen was gedacht, want die mochten zelf opgraven! Op een afgezet stuk terrein mochten ze met scheppen en troffels aan de slag. Opvallend was dat ze louter middeleeuwse scherven aantroffen (daar natuurlijk geplaatst door de archeologen, die ervoor gekozen hadden scherven uit een andere periode te

Directeur Reuvens, Dietske Bedeaux (links) naast een trots Tweedekamerlid Heera Dijk (rechts) met haar eerste archeologische vondst.

Informatieborden boden de nodige achtergrondinformatie.

gebruiken zodat er geen verwarring kon ontstaan). De vele blijde gezichten en enthousiaste kreten doen vermoeden dat er op die dag enkele toekomstige AWN-leden zijn gevormd.

Sommige jonge archeologen kon het niet diep genoeg gaan.

Hoog bezoek

Interessant was ook dat Heera Dijk, lid van de Tweede Kamer namens D66, op werkbezoek kwam. Zij was naar aanleiding van het onlangs gevoerde commissiedebat over erfgoed uitgenodigd door Stichting Reuvs, vanaf dit jaar verantwoordelijk voor de organisatie van de NAD; overigens in nauwe samenwerking met onze eigen vereniging. Als woordvoerder van onder andere de portefeuille cultuur, was mevrouw Dijk benieuwd naar wat archeologie nu precies inhoudt.

Tijdens het bezoek werd zij rondgeleid door archeologen van Stichting Reuvs en Erfgoed Delft. Zichtbaar geïnteresseerd in deze voor haar deels nieuwe materie, luisterde ze aandachtig en stelde veel vragen. Dat ze daarna zelf mocht opgraven met de kinderen (en iets vond) was een mooie afsluiting van een geslaagd bezoek. Uiteraard is tijdens het bezoek ook nadrukkelijk gesproken over de belangrijke rol van vrijwilligers in de archeologie.

De Nationale Archeologiedagen in Delft waren een groot succes. Veel blijde en geïnteresseerde bezoekers, goed georganiseerd en met het juiste niveau aan informatie, vormde de dag tevens een uitstekend visitekaartje van de Nederlandse archeologie richting de politiek.

Fotografie: Sifra Verheijden, Stichting Reuvs

Archeologen van Stichting Reuvs in gesprek met Heera Dijk (vlnr: Mylou Westerveld, Dietske Bedeaux, Heera Dijk, Yuri van Koevinge).

Een echte opgraving bekijken is voor veel bezoekers toch het hoogtepunt.

N Noord-Nederlandse én Nationale Archeologiedag naast Nederlands grootste hunebed

Evert van Ginkel

Elizabeth Opmeer en Hans Wetemans enthousiasmeren bezoekers van de stand van AWN-afdeling 1/ Noord-Nederland op de hete Nationale Archeologiezaterdag (foto: Evert van Ginkel).

De tweede Nationale Archeologiedag van 2026 viel samen met de achtste Dag van de Noord-Nederlandse Archeologie. Op 20 juni trokken, ondanks het snikhete weer, 250 mensen naar het Hunebedcentrum in Borger, dat dit jaar de gastinstelling was. Zo'n twintig organisaties en verenigingen op het gebied van de archeologie van de noordelijke provincies, hadden naast D27, het grootste hunebed in Nederland, hun stands ingericht. Daar werden demonstraties gegeven, vondsten gedetermineerd, vragen beantwoord, boeken verkocht en alle mogelijke informatie verstrekt over archeologie (beoefening) en onderzoek.

Fred van den Beemt bij hunebed in het Valtherbos
(foto: E.J. Stokking).

Gastheer Harrie Wolters van het Hunebedcentrum gaat op de foto met AWN-standhouders Tim Kauling, Hans Wetemans, Elisabeth Opmeer en Mirte van Geffen (foto: Fred van den Beemt).

Vanzelfsprekend was er ook een stand van AWN-afdeling 1; die vertegenwoordigt Groningen, Fryslân en Drenthe en heet niet voor niets Archeologische Vereniging Noord-Nederland. Fred van den Beemt, voormalig voorzitter van de afdeling, voormalig secretaris van de AWN én vanaf het allereerste begin medeorganisator van de DvdNNA, vertelt over de oorsprong van dit tweejaarlijks evenement.

Wie heeft dat eigenlijk verzonnen, die Dag van de Noord-Nederlandse Archeologie?

'Ha, dat waren wij van AWN-afdeling 1. Ons doel was een laagdrempelig evenement, waar iedereen die zich voor de archeologie interesseerde, welkom was. Natuurlijk wilden we ook zieltjes winnen, nieuwe vrijwilligers en sympathisanten werven. We deden dat niet alleen, we zochten en kregen samenwerking met de Drents Prehistorische Vereniging en het Argeologysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy. Met de medewerking van de Groninger Archieven hadden we zo alle drie de noordelijke provincies bij elkaar.'

Wanneer was die eerste dag, en hoe verliep die?

"Dat was op 1 maart 2008. We waren toen te gast bij de

Groninger Archieven. Er was een uitgebreid programma met lezingen, onder meer van Wim van Es, kopstuk van de Nederlandse archeologie. Daarnaast waren er workshops, tentoonstellingen en demonstraties. De lezing van onze toenmalige voorzitter, Jeroen ter Brugge, had als titel 'Waarheen, waarvoor? Amateurarcheologie in de 21e eeuw'. Nog steeds actueel, zou ik denken."

Het was een succes, en een blijvertje

'Zeker! We spraken af om de dag voortaan eens per twee jaar te organiseren, telkens afwisselend in een van de drie noordelijke provincies. Er komen steeds honderden bezoekers. In Borger was het ondanks de hitte weer een succes. Leuk is ook dat veel organisaties van achttien jaar geleden nog steeds van de partij zijn: het Hunebedcentrum, het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis, Museum Wierdenland, de Drents Prehistorische Vereniging, de Vereniging voor Terpenonderzoek, Geopark De Hondsrug en het Oermuseum uit Diever. En wij van de AWN zijn er natuurlijk altijd.'

Waar is het over twee jaar?

'Weet ik nog niet, maar daar wordt aan gewerkt!'

Het stopt niet bij Dorestad.

*Spant zet vrijwilligers op de kaart
in Wijk bij Duurstede*

Ruurd Kok

*Detail van de maquette van Dorestad in het museum
(foto: Wies van Wetten).*

“De vondst toonde in één keer de meerwaarde van de vrijwilligersgroep voor Wijk bij Duurstede”, vertelt Danny van Basten over het stuk scheepshout dat wereldnieuws werd. In Museum Dorestad spreekt hij vol lof over de driehoeksrelatie tussen gemeente, museum en vrijwilligers. “Echt leuk!”

Coronapandemie

“Eigenlijk ben ik de grootste leek van allemaal”, zegt Danny van Basten lachend. Als verpleegkundige op de spoedeisende hulp kwam hij tijdens de coronapandemie dagelijks in contact met coronapatiënten. “Als afleiding wilde ik iets doen waarbij ik geen contact had met andere mensen en dat werd rondlopen met een metaaldetector.”

Van Basten is opgegroeid in Wijk bij Duurstede en wist dat overal wel wat te vinden is zodra je een schop in de grond zet. Hij vroeg en kreeg toestemming van toenmalig gemeentelijk archeoloog Channa Cohen Stuart, nadat ze een aantal dingen had uitgelegd zoals de meldingsplicht. “Kun je een keer komen kijken?”, vroeg hij de archeologe, toen zijn vitrine zich vulde met leuke vondsten als een sceatta, een Philipsdaalder en fibula's. Sindsdien hebben de twee goed contact.

‘Elke keer bingo’

Bij een project aan de Zandweg in 2024 leerde Van Basten andere vrijwilligers kennen. “In gebieden waar het niet zeker is dat er archeologie zit, maar wel een sterk vermoeden bestaat, worden vrijwilligers ingezet”, formuleert Cohen Stuart. Ook op plekken die in de jaren 60 en 70 zijn opgegraven kan nog archeologie zitten. “Er was toen nog geen metaaldetectie”, verklaart de archeologe. “Bovendien zijn zoveel gebieden in Wijk bij Duurstede knalrood op de archeologische kaart, dat je wel keuzes móet maken en dus juist samenwerking moet zoeken met vrijwilligers.”

“Bij de projecten die we doen is het elke keer bingo”, vertelt Van Basten. Zoals aan de Madelinushof, genoemd naar de muntmeester die rond 630 gouden munten sloeg met de naam Dorestad. Van Basten had van de aannemer toestemming gekregen om de aanleg van nutsvoorzieningen te volgen met zijn metaaldetector. Wat eerst een potje leek, bleek een schedel te zijn. “Ik heb gelijk stadsarcheoloog Anne de Hoop opgetrommeld, het was haar eerste werkdag, ze had nog niet eens een telefoon.”

Het ging om een jonge vrouw van circa twintig jaar, uit de Dorestad-tijd, de periode tussen 600 en 850. Dorestad was toen als havenplaats het centrum in een internationaal handelsnetwerk en wordt ook wel het Rotterdam van de vroege middeleeuwen genoemd.

Vrijwilliger Danny van Basten en conservator Channa Cohen Stuart voor Museum Dorestad (foto: Wies van Wetten).

“De handelsnederzetting had een lengte van ruim drie kilometer”, vertelt Cohen Stuart bij een maquette in Museum Dorestad aan de Markt in Wijk bij Duurstede. De archeologe vertrok in de zomer van 2025 bij de gemeente en is nu naast haar werk als zzp’er vrijwillig collectiebeheerder bij het museum. Een scheepje zeilt langs de strekdammen waaraan andere schepen liggen afgemeerd. Op de dammen staan gebouwen op palen. Cohen Stuart: “De Rijn was een getijderivier.”

Verrot stuk hout

Juist in het deel van Wijk bij Duurstede waar de resten van die havenzone liggen, werd begin dit jaar de riolering vernieuwd en een wadi aangelegd. Zo stond Van Basten op woensdag 18 maart, verkiezingsdag, bij graafwerkzaamheden aan de Promenade. “Ik had avonddienst en ben met mijn gele hesje van Archeoteam Wijk bij Duurstede gewoon ernaast gaan staan.” Samen met een andere vrijwilliger zag Van Basten paalsporen in de klei. “Toen ze op het zand kwamen stak er een zwart, verrot stuk hout uit de bodem. Het zat in de weg en werd met een stropje eruit getrokken. Toen zat er een spant van 3,5 meter aan vast.”

“Zitten we nou tegen een spant aan te kijken?”, herinnert Van Basten zich zijn eerste reactie. Pas later drong het tot hem door dat het uit de Dorestad-periode kwam, gezien de Badorf-scherven die uit

dezelfde laag kwamen. De vrijwilligers wisten dat ze iets unieks hadden gevonden. Van Basten: “Toen trad het systeem in werking zoals we hebben afgesproken.” Hij belde gelijk de stadsarcheoloog: “Je moet nu

Bij graafwerkzaamheden gevonden scheepsspant, direct na de vondst (foto: Maurits van Jaarsveld).

Boven: museumvitrine met munten die grotendeels zijn geslagen in Dorestad (foto: Wies van Wetten).

Onder: Danny van Basten bekijkt metaalvondsten in Museum Dorestad (foto: Wies van Wetten).

komen!” Het stuk scheepshout werd ingepakt in huishoudfolie van de dichtstbijzijnde supermarkt. Al snel kwam de burgemeester, samen met een wethouder, kijken op hun rondje langs stembureaus. De vondst ging viral. Binnen 24 uur was Van Basten in het regionale en landelijke nieuws, een week later maakte ook CNN er melding van. Cohen Stuart: “Het spant heeft geholpen om bewustzijn te creëren dat archeologie belangrijk is voor Wijk bij Duurstede.” Ze zou de vondst na conservering heel graag opnemen in het museum, dat in december 2025 heropende na jaren gesloten te zijn geweest.

Grootste archeologiecollectie van Nederland

Als collectiebeheerder geeft ze trots een rondleiding door de nieuwe opstelling. Ze staat stil bij een gouden ring: bij toeval gevonden door een oplettende inwoner bij het rooien van een door buxusmot aangetaste buxus. Cohen Stuart: “Wat ik me altijd afvraag: wat ligt hier nog in bureaulaatsjes? Inwoners zijn zich niet bewust dat hier tussen 600 en 850 de allergrootste stad lag van Noordwest-Europa.”

Al het materiaal dat is gevonden bij de jarenlange, grootschalige opgravingscampagnes is in 2007 tot rijkscollectie verklaard en overgedragen aan het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. “Het is de grootste collectie archeologie van Nederland: 89% van de nationale archeologiecollectie komt uit Dorestad”, aldus Cohen Stuart. Museum Dorestad toont afgestoten vondsten uit die rijkscollectie en bruiklenen van de provincie Utrecht. “Het grootste deel is afkomstig van privécollecties en donaties van vrijwilligers.”

Intussen wordt Van Basten gebeld. Als hij weer aanhaakt, vertelt hij dat het een telefoontje was van het archeologisch bureau dat het spant nu onderzoekt. De archeoloog praat hem bij en heeft nog een vraag: of hij kan aangeven op welke plek hij een signaal hoorde toen hij met zijn detector over het scheepshout ging.

Bakken vol aardewerk

Van Basten benadrukt nog maar eens dat de vrijwilligers als gemeenschappelijk doel hebben het cultuurhistorisch erfgoed van Wijk bij Duurstede te beschermen. “Dat stopt niet bij Dorestad, na die tijd heeft Wijk bij Duurstede ook een rijke historie.” De groep heeft zich inmiddels aangesloten bij de historische kring, om meer slagkracht te hebben en subsidies te kunnen aanvragen. Het enige dat ze nog nodig hebben, is een eigen ruimte om vondsten te kunnen wassen, plakken en registreren. Tot die tijd staan vijf plastic bakken vol aardewerk bij Van Basten in de garage.

“Ik heb een baan waarbij ik altijd aan sta.

Archeologie geeft mij echt ontspanning, vooral met de groep. Daar word ik echt heel vrolijk van.” Als metaaldetectorist wordt Van Basten vooral heel blij van de metaalvondsten in het museum. Er zit nog niks van hem bij. “Nog niet”, zegt hij lachend.

Meer info: www.museumdorestad.nl

M

Munten uitgelicht: een uniek frontaal portret van keizer Postumus

Anton Cruysheer

In de wereld van de archeologie en numismatiek is het niet elke dag dat een vondst de handboeken aanvult. Toch is dat precies wat metaaldetectorist Richard Prins presteerde toen hij op 8 december 2023 een bijzonder muntfragment uit een omgeploegde akker in Noardeast-Fryslân omhoog haalde. Wat op het eerste gezicht een gehavende zilveren munt leek, bleek na analyse een prachtige ontdekking: de eerste zilveren denarius van keizer Postumus met een frontaal portret.

Meesterwerk in drie dimensies

De meeste Romeinse munten tonen de keizer strak in profiel. Postumus, die tussen 260 en 269 n.Chr. over het afgescheiden Gallische Keizerrijk heerste, was na Augustus de eerste keizer die zichzelf weer 'en face' liet afbeelden op zijn munten. Tot voor kort kenden we dit type portret bij Postumus alleen van zeldzame gouden aurei. Het graveren van zo'n frontaal portret in een stempel vereiste een enorme technische vaardigheid; de graveur moest immers een volledig driedimensionaal gezicht in de diepte uitsnijden. Men vermoedt dan ook dat deze munten het werk zijn van gespecialiseerde edelsteensnijders. Het munttype heeft waarschijnlijk te maken met de introductie van een nieuw keizerlijk imago, gekenmerkt door krullend haar op het voorhoofd.

Een tempel voor Roma

Niet alleen de voorzijde is uniek; de keerzijde toont een gedetailleerde tempel met zes zuilen waarin de godin Roma troont. De inscriptie op de munt en vergelijk met andere munttypen van Postumus bleken behulpzaam bij de datering: Postumus vierde in de winter van 264-265 n.Chr. zijn vijfjarig regeringsjubileum, de *quinquennalia*. De denarius is zeer waarschijnlijk geslagen als een exclusief geschenk voor hooggeplaatste militairen tijdens deze festiviteiten. Mogelijk verwijst de afbeelding naar een specifieke, nieuwe tempel in de hoofdstad Trier, al is dat archeologisch nog niet onomstotelijk bewezen.

Buiten de grenzen

Het fragment is gevonden nabij de terpen Lichtaard en Hogebeintum. Waarschijnlijk is de munt meegelift in vergraven terpaarde, die de lagergelegen gronden

vruchtbaarder moest maken. Hoewel Friesland officieel buiten het Gallische Keizerrijk lag, was de politieke en militaire invloed van Postumus hier onmiskenbaar groot. Mogelijk is de munt meegebracht door een Friese veteraan die na zijn dienstdienst in het Romeinse leger terugkeerde naar het noorden.

Deze vondst onderstreept het grote belang van goede registratie via PAN (Portable Antiquities of the Netherlands). Zonder de oplettendheid en meldingsbereidheid van metaaldetectoristen zoals Richard was dit unieke stukje 'monetaire kunst' wellicht nooit in de wetenschappelijke schijnwerpers komen te staan. Het muntfragment is onlangs gepubliceerd in *The Numismatic Chronicle* (nr. 185), PAN-143282.

Foto's PAN

PAN is het nationale meldpunt voor archeologische bodemvondsten en bestaat nu 10 jaar! Meldingen dragen bij aan het in kaart brengen van de geschiedenis. Inmiddels zijn ruim 200.000 vondsten gedocumenteerd, mede dankzij de hulp van veel vrijwilligers. Ongeveer een kwart van alle vondsten bestaat uit munten, waarvan er enkele in deze rubriek nader worden belicht.

D ‘De Heul’-vrouw en het vervolg

Frits van der Leije

In het najaar van 2025 is er in Wijk bij Duurstede veel grondwerk verzet voor de nieuwbouw van een supermarkt en een flink aantal woningen. Deze nieuwbouw komt op de plek waar onder andere het voormalig winkelcentrum ‘De Heul’ en zwembad ‘De Viking’ lagen. Begin september 2025 werd op deze locatie een grote sleuf gegraven voor de toekomstige infrastructuur (leidingen). Het gebied was archeologisch vrijgegeven, omdat in de jaren 70 het hele gebied en omliggende woonwijken door de toenmalige Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) was onderzocht en in kaart gebracht. De afspraak met de gemeente is

dat vrijwilligers van het ArcheoTeam Wijk dit soort projecten mogen volgen. En jawel bingo voor onze vrijwilliger Danny van Basten, die de graafmachine op 1 september 2025 volgde en zag dat die een schedel aantikte.

Wat nu? Er volgde koortsachtig overleg met de gemeente en de aannemer. Moeten we bijvoorbeeld wel of niet direct de politie bellen? Is het (heel) oud, recent of mogelijk een onopgeloste zaak (cold case)? Dat is het wellicht wel, maar dan één van 1200 jaar geleden. Besloten werd dat de machinist verder kon met zijn graafwerk terwijl wij konden bedenken

Vrijwilligers, medewerkers van de gemeente, bouwvakkers en archeologen van EARTH bij de vondst van de schedel van ‘De Heul’-vrouw.

Figuur 1. Opgravingsterrein met langs een sloot gevonden botresten van een vrouw, inmiddels gedoopt als 'De Heul-vrouw' (foto: Frits van der Leije).

hoe we dit verder zouden aanpakken. We wisten dat vlakbij, op de Zandweg, locatie 'Korea-flats', archeologen van het bedrijf EARTH bezig waren met een proefsleuvenproject voor komende sloop en nieuwbouw. Dus even bellen: "Kunnen jullie direct hierheen komen?" Helaas, het was al een uur of vijf en dat ging niet meer. "Morgen wel", was de boodschap. In overleg met de kraanmachinist werd de sleuf met plastic en zand afgedekt om ongewenst bezoek tegen te gaan. Daaroverheen werd de grote stalen schep van de kraan gezet.

Eerste onderzoek

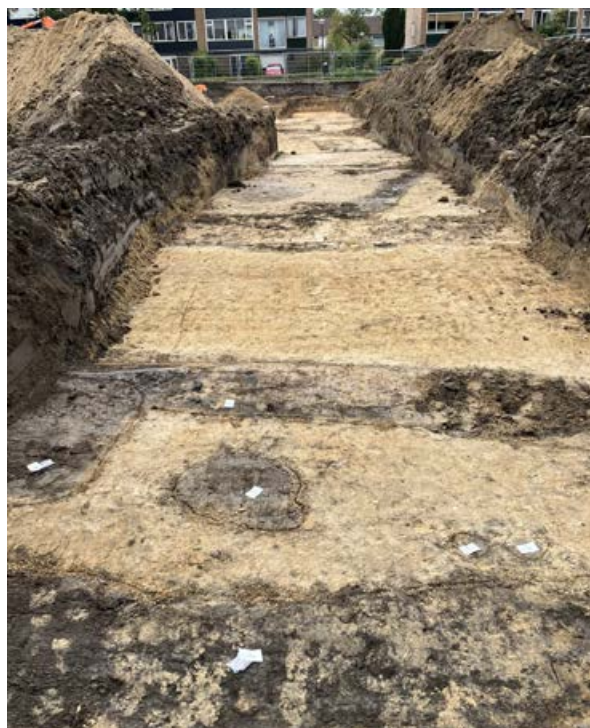
De volgende dag hebben de archeologen van EARTH het geheel voorzichtig afgeschraapt met als resultaat wat op figuur 1 te zien is: het donker verkleurde vlak geeft een sloot of greppel aan. Bij de rood-witte stok aan de zijkant in de kant is een streep te zien. Dat is de scheiding tussen geroerde en ongeroerde grond. Tot zover is het ROB-onderzoek destijds gekomen. De stoffelijke resten liggen net in ongeroerde grond uit de Dorestad-periode (Karolingisch Tijd/Karel de Grote). Waarom dit tijdvak? Dit gebied is door vele onderzoeken bekend als het 'boeren'-gedeelte van het toenmalige Dorestad. Het Rotterdam van de negende eeuw. De beroemde haven ligt net aan de andere kant van de Zandweg/Hoogstraat. Je vindt er dus sloten en greppels, waterputten, erven, erfbebouwingen en meer. De vele kleine houtskoolresten in deze laag en scherfjes Badorfaardewerk rond en tussen de stoffelijke resten zijn daarvoor indicatoren.

Een van de aanwezige archeologen was gespecialiseerd in botten en kon aan de hand van de gevonden resten (schedelvorm) vaststellen dat het om een vrouw ging, en niet om een kind (vanwege de kleine schedel) of meisje (vanwege de versleten tanden). Verder onderzoek van de stoffelijke resten en het andere materiaal geven wellicht nog wat meer informatie. Maar de belangrijkste vraag: Waarom ligt ze daar zo aan de slootkant?, wordt wellicht nooit beantwoord. Het blijft waarschijnlijk een zeer oude 'cold case', waar iedereen een eigen verhaal bij kan verzinnen.

Opgewaardeerd tot archeologische vindplaats

Na de vondst van de stoffelijke resten van de vrouw uit Dorestad, is het gehele gebied van de bouwlocatie De Heul officieel tot archeologische vindplaats gepromoveerd. Wat in dit geval inhoudt dat er gegraven wordt met archeologische begeleiding. Figuur 2 geeft aan wat dat betekent: grote stukken worden afgeschaafd tot het niveau van de archeologisch interessante laag. Alle verkleuringen zijn mogelijk sporen van greppels, afval- of waterputten en brandvlekken, die afkomstig zijn uit het agrarisch gedeelte van Dorestad. De boerderijen, met erven en landerijen, waren belangrijk voor de voedselvoorziening van de nederzetting met meer dan 3000 inwoners.

Figuur 2. Een van de sleuven die EARTH heeft gegraven in verband met het vervolgonderzoek (foto: Frits van der Leije).

Figuur 3. Een uitgegraven afvalput voor sporenonderzoek (foto: Frits van der Leije).

Vondsten

Wat de archeologen van EARTH hebben gevonden is momenteel nog niet duidelijk. Maar nadat ze hun werk hadden afgerond, is het Archeoteam Wijk de bouwmachines blijven volgen tot een put of een sloot in de uiterste hoek van het terrein, waar nu tijdelijk het Chinese restaurant zit. Deze is in zowel de Dorestad-periode als in de late middeleeuwen gebruikt om afval (kapot aardewerk, slachtafval enzovoort) in te dumpen (figuur 3). We zitten wederom onder de voormalige ROB-opgraving¹ en twee meter onder het huidige maaiveld in een onverstoorde laag. Daarom is het heel interessant dat we daar over een tijdsbestek van 700 jaar zeer divers materiaal aantreffen. Wat er is gevonden is goed te zien op figuur 4: scherven van aardewerk (vaatwerk) en botresten (slachtafval). Tot nog toe zijn er minder metaalresten en geen menselijke resten meer aangetroffen.

Daarnaast vinden de amateurarcheologen resten

Figuur 4. De inhoud van één emmer met vondsten, daterend uit de Dorestad-periode tot de late middeleeuwen (foto: Frits van der Leije).

Figuur 6. Merovingische kraal uit Dorestad (foto: Leendert Lankhorst).

van een Jacoba-kan (figuur 5), de bierpul uit de late middeleeuwen, en zware stenen, waarvan we niet weten waar ze vandaan komen en waarvoor ze zijn gebruikt. Dit zijn vragen die nog niet zijn beantwoord. En als klapper, heel klein maar fijn: de vondst van een Merovingische kraal² (figuur 6).

Al met al een leuk resultaat van veel speur- en graafwerk. De graafwerkzaamheden zijn nog niet afgerond, dus we zijn zeer benieuwd wat voor verrassingen ons nog te wachten staan. In ieder geval wordt er weer een stukje van de legpuzzel Dorestad ingevuld en dat dankzij Danny van Basten, een oplettende vrijwilliger van het ArcheoTeam Wijk.

Frits van der Leije is bestuurslid van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' en houdt zich bezig met de historie van Wijk bij Duurstede en de archeologie in het bijzonder.

Noten

¹ Inmiddels hebben we de locatie kunnen koppelen aan het ROB-onderzoek in de jaren 70 en daarna. Zie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Excavations at Dorestad 4: The Settlement on the River Bank Area*, Van Es & e.a. (2015).

² De blauwe kraal heeft de afmetingen: L= 17 mm, B= 9,5 mm, D= 5 mm. Dat deze uit de Merovingse tijd is, is bevestigd door Mette Langbroek, expert op het gebied van dit soort kralen. Hij is auteur van het artikel *Merovingian Beads from settlement burials in the Kempen in a wider context* (2023) gepubliceerd in het boek *Distributing the Dead: Settlement burials in the pagus Texandrië and the transformation of Merovingian society c. 700 AD*

*Figuur 5. Een stuk van een Jacoba-kannetje
(foto: Frits van der Leije).*

A AWN en Limburg, op weg naar samenwerking?

Rens Dormans

Soms lopen dingen anders dan je jaren geleden had gedacht. Al een aantal jaren ben ik vicevoorzitter van de LGOG sectie archeologie. We begonnen destijds met een jong, enthousiast bestuur vol ideeën. We wilden archeologie uit het stoffige hoekje halen. Minder het beeld van vergeelde boeken en stille vitrines, meer beleving, enthousiasme en een beetje sensatie. Archeologie leeft namelijk. Onder iedere schop aarde kan een verhaal verborgen liggen.

En eerlijk is eerlijk: dat ging best goed. We organiseerden activiteiten, brachten nieuwe energie mee en probeerden mensen op een andere manier naar erfgoed te laten kijken. Alleen kwamen we er ook achter hoeveel werk er eigenlijk achter zo'n vereniging schuilgaat. Misschien wilden we soms wel té veel tegelijk. Langzaam haakten mensen af, druk met werk, privé of andere bezigheden. Tot ik op een gegeven moment bijna als enige bestuurder overbleef.

Ik grap wel eens dat ik daardoor een soort Julius Caesar in het klein ben geworden. Alleenheerser van de sectie archeologie, mijn wil is wet en iedereen moet luisteren. Gelukkig is dat vooral humor, want verenigingswerk doe je nooit echt alleen. Achter de schermen zijn er altijd vrijwilligers, leden en anderen die meedenken.

Na vele oproepen voor nieuwe bestuursleden begon ik me wel af te vragen hoe de toekomst eruit moest gaan zien. En juist op dat moment ontstond er iets bijzonders. Via Stichting Erfgoed Stein kwam ik in contact met Evert van Ginkel, jullie voorzitter.

Foto: Rens Dormans

We raakten aan de praat en al snel merkten we dat we dezelfde ideeën hadden over archeologie en erfgoed. Geen stoffig gedoe, maar mensen enthousiasmeren en verbinden.

Tijdens die gesprekken ontstond langzaam een idee: samenwerken. De AWN had Limburg eigenlijk nog nauwelijks in haar portefeuille. Best vreemd als je bedenkt hoeveel archeologische rijkdom deze provincie heeft. Van vuursteenmijnen tot Romeinen en kastelen, Limburg ademt geschiedenis.

Inmiddels hebben er al meerdere gesprekken plaatsgevonden en van beide kanten is er enthousiasme. Natuurlijk zijn er nog wat hobbels te nemen, maar dat hoort erbij wanneer je iets nieuws probeert op te bouwen. Toch heb ik het gevoel dat hier iets heel moois kan ontstaan. Misschien zelfs iets unieks voor Limburg.

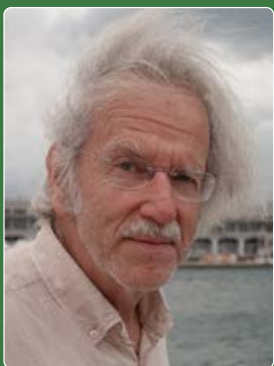
Wordt vervolgd.

COLU MN

Vrijwilligers en hunebedbouwers buiten Drenthe

Evert van Ginkel

Evert van Ginkel
(foto: Iris Toussaint)

Iedere Nederlander tussen de tien en dertig jaar heeft over ze gelezen: de hunebedden. Ze zijn al twintig jaar opgenomen in de Canon van Nederland, (bijna) verplichte lesstof in het geschiedenisonderwijs. Maar ook oudere generaties zijn er groot mee geworden; de mijne kreeg zelfs de indruk dat er vóór de 'hunebedbouwers' niemand in dit land had gewoond. Ze worden begrijpelijkerwijs geassocieerd met de provincie Drenthe waar 52 van de nog overeind staande 54 te zien zijn – de andere twee bevinden zich in Groningen.

Veel minder bekend is, dat de boeren van de Trechterbekercultuur (voor intimi: 'de TRB') ook ten zuiden van Drenthe woonden en er zelfs (nu verdwenen) hunebedden bouwden. Dat vlak over onze oostgrens een keur aan hunebedden te zien is, weet ook maar een handvol kenners. Het was dan ook een mooi initiatief van de provincies Overijssel en Gelderland en de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen om gezamenlijk aandacht te besteden aan deze zuidgrens van het westelijke Trechterbekerland. In het kader van een veelomvattend Interreg-project mocht ik met mijn collega's Wijnand van der Sanden en Yuri van Koeveringe het sluitstuk verzorgen: een tweetalig publieksboek waarin 26 vindplaatsen uit de genoemde regio's worden belicht. Daar zitten bekende bij, zoals het Duitse Heek waar TRB-huisplattegronden zijn opgegraven die bij ons ontbreken; het Uddelermeer waar J.H. Holwerda rond 1910 zijn eerste TRB-vondsten deed, en natuurlijk Dalfsen, waar in 2015 het grootste grafveld van de TRB-cultuur werd blootgelegd. Veel van de andere sites waren ook voor ons onbekend, ook de Nederlandse. Samen op de kaart gezet, laten al deze grote en kleine ontdekkingen duidelijk zien dat er ook ten zuiden en zuidoosten van de Hondsrug nog genoeg prehistorisch boerenleven was tussen 3400 en 2750 v.Chr.

Wat bij het doornemen van de dossiers opviel, was de rol die – zeker in Nederland – vrijwilligers ('amateurs') hebben gespeeld bij het ontdekken van de vindplaatsen en het verzamelen van materiaal. Daar zitten bekende namen bij van vooroorlogse speurders als Jo Bezaan en Jaap Moerman, en bewakers van het Twentse erfgoed als G.J. ter Kuile en Heleen Bernink. Zij letten goed op als er in hun omgeving zand werd gewonnen of huizen werden gebouwd, herkenden er scherven en potten en zorgden dat ze werden bewaard en geregistreerd. Minstens zoveel hebben we te danken aan mensen die geen speciale belangstelling hadden voor oudheden, maar ze wél meldden. Soms blijven ze anoniem, anderen kennen we bij naam, zoals bouwvakker Dirk van Manen uit Apeldoorn die in 2009 een zeldzame 'napjessteen' vond.

Tenslotte zijn er de vrijwilligers die in het kader van publieksprojecten worden samengebracht. Bekend is hun deelname aan de baanbrekende opgraving van het Dalfsen-vlakgrafveld. Het komende jaar zullen Gelderse vrijwilligers, begeleid door Erfgoed Gelderland en archeologen van de Rijksuniversiteit Groningen, een merkwaardig, langgerekt TRB-nederzettingsterrein bij Elspeet onderzoeken. Ze zetten alle meldingen die tussen 1930 en 1970 zijn gedaan naast elkaar, bekijken vondsten in de depots en gaan in het veld kijken. Zo komen ook deze TRB'ers, die door gebrek aan zwerfkeien geen hunebedden konden bouwen, weer op de kaart van archeologisch Nederland.

De redactie had gehoopt dat ik een bijdrage zou schrijven over iets dat precies honderd jaar geleden speelde in de archeologie en ook nog een relatie had met het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) in Leiden. Nu was 1926 een bijzonder jaar, maar niet een dat voor een radicale verandering in de Nederlandse archeologie heeft gezorgd. Op 14 december werd wel de nieuwe inrichting van het RMO geopend, tien dagen nadat J.H. Holwerda, de directeur van het RMO, zijn 25-jarig huwelijk in het museum had gevierd. (fig. 1)

Een jaar later, in 1927, gebeurde er wel iets belangrijks. Dus besloot ik maar iets te schrijven over 99 jaar geleden. Het is niet anders.

De eerste democratisering van de archeologie

In 1926 was het RMO nog de belangrijkste en leidende instelling in het veldonderzoek dat in Nederland werd uitgevoerd. Het museum zag graag zoveel mogelijk vondsten naar Leiden komen, maar er waren kapers op de kust. Provinciale, regionale en lokale instellingen wilden die vondsten ook hebben, zeker als ze over een museum beschikten. Dat speelde al in de negentiende eeuw, maar in het begin van de twintigste eeuw kwam er steeds meer weerstand om voorwerpen zomaar aan Leiden af te staan. Dat had Holwerda deels zelf veroorzaakt.

In de negentiende eeuw was het een zeer selecte groep die belangstelling had voor de archeologie. De meeste mensen die er zich mee bezighielden waren hoog opgeleid en bezetten belangrijke posities in

Figuur 1. Holwerda had een hechte band met zijn museumpersoneel. Omringd door hen en andere genodigden vierde hij onder andere in 1929 zijn 25-jarige ambtsjubileum (foto: RMO).

Figuur 2. Ieder jaar na de zomer waren voor de bezoekers van het RMO de resultaten te zien van de Nederlandse opgravingen van dat jaar. Er waren foto's, reconstructietekeningen, modellen en objecten. Hier het model van het hunebed uit Drouwen, tentoongesteld in het najaar van 1912 (foto: RMO).

de samenleving. We zouden nu van een elite spreken. Zij waren ook in staat kennis te nemen van wat er over archeologie gepubliceerd werd, want dat was niet erg publieksvriendelijk.

Toen Holwerda in 1904 conservator werd bij het museum veranderde dat. Hij vernieuwde de archeologische presentatie in het museum. Niet langer waren er alleen potten en stenen gebruiksvoorwerpen te zien, maar hij probeerde ook de context ervan te presenteren met reconstructies, schaalmodellen, maquettes en opgravingsfoto's. Hij speelde in op de actualiteit door ieder najaar, in de opgravingskamer, de opgravingsresultaten van de afgelopen zomer te presenteren (fig. 2). Hij gaf talloze lezingen, schreef artikelen en goed leesbare en rijk geïllustreerde boeken. De boeken werden goed verkocht en gelezen door een nieuwe groep archeologische enthousiastelingen. Die sloten zich aan bij regionale en lokale verenigingen en versterkten het streven om vondsten te houden en te laten zien op de plekken waar ze gevonden waren.

Correspondenten

Het was dus van belang dat men in Leiden snel op de hoogte was als er iets belangrijks was gevonden. Dan kon er actie op worden genomen. Je moest natuurlijk wel weten wat er ontdekt was. Wettelijk moest het museum geïnformeerd worden door de burgemeesters, maar die deden dit zelden en zagen liever dat de vondsten die in hun gemeente werden gedaan ook in de gemeente bleven.

Voor het RMO waren er twee belangrijke alternatieve bronnen om te weten waar wat werd ontdekt.

De eerste bron waren de kranten, die werden in Leiden gespeld en zodra er een bericht was over een archeologische vondst dan ging er een brief uit naar de burgemeester van de vindplaats of vertrok Holwerda zelf, of een van de museummedewerkers, om te gaan kijken wat er aan de hand was. Nu las men in Leiden alleen maar de landelijke kranten en niet alle archeologische ontdekkingen werden daarin genoemd. Daarvoor was er een tweede bron en dat waren personen waarmee het museum al langer contact had. Zodra die iets hoorden, of in een lokaal of regionaal blad lazen, dan stelden ze Holwerda daarvan op de hoogte. Het waren best veel mensen waar Leiden contact mee had, maar ze waren niet gelijkmatig over het land verdeeld en hun activiteiten waren vrijblijvend. Je kon er niet op rekenen dat alles gemeld werd. Deze personen speelden in de plaats of regio vaak een belangrijke rol en waren niet erg happig om de mooiste vondsten snel te melden. Als ze het voor hun eigen museum konden verwerven, dan had dat toch vaak de voorkeur. Holwerda wilde ze graag meer aan het museum binden en wilde een landelijk dekkend netwerk van correspondenten.

Niets is nieuw

Nu lijkt de officiële instelling van een netwerk van correspondenten een enorme vernieuwing, maar niets is minder waar. Op vrijwel ieder terrein zullen er correspondenten zijn geweest. Vaak vrijwilligers die vanuit belangstelling informatie deelden. Als ik me beperk tot de culturele en oudheidkundige sector dan ken ik als een van de eerste formele initiatieven een netwerk van correspondenten bij de oprichting van het College van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst in 1874. Een jaar later werden er op 1 mei 1875 54 correspondenten, verspreid over het hele land, benoemd.¹ Ze kregen geen vergoeding en moesten al hun activiteiten uit eigen zak betalen. Alleen voor het maken van (bouw)tekeningen waren er twee tekenaars voorhanden.

Het college ging echter al in 1879 aan ruzie ten onder en kreeg geen vervolg, maar door de correspondenten bleek het college in Den Haag uitstekend op te hoogte te zijn van wat er buiten de hofstad speelde. Daar moest meer gebruik van worden gemaakt.

Een ministeriële pas en meer voordelen

Holwerda bouwde dus voort op de bestaande praktijk, maar voegde wel iets toe. Hij kreeg het voor elkaar dat hij voor iedere correspondent een ministeriële beschikking kreeg. Dat was een brief met de officiële

Figuur 3. De correspondenten namen ook deel aan excursies. Zo bezochten zij samen met de leden van de Anthropologische Vereeniging in 1939 de opgraving de Holdeurn in Nijmegen. Overigens waren veel correspondenten ook lid van die vereniging (foto: RMO).

aanstelling. Die kon men als een soort pas gebruiken, want de correspondenten moesten bouwterreinen en gebieden kunnen betreden waar ontginningen plaatsvonden. Mochten er onverhoopt toch problemen ontstaan, dan konden zij contact opnemen met de burgemeester.

Ook in financiële zin werden de correspondenten gecompenseerd. De berichtgevers, zoals ze ook werden genoemd, kregen portvrije enveloppen en jaarlijks het wetenschappelijke tijdschrift van het museum. Hun werkzaamheden werden in de jaarverslagen vermeld en sommige dienstreizen konden worden vergoed, mits men die van tevoren had aangevraagd.

Op 11 juli 1927 benoemde het ministerie negentien berichtgevers, verspreid over het hele land, met uitzondering van Friesland en Groningen (fig. 3). Een gestage stroom aan vondstmeldingen kwam op gang en opgravingen en aankopen waren het succesvolle vervolg. Door de jaren heen zou de groep correspondenten verder uitgebreid worden.

Nog een kaper op de kust

Het kon natuurlijk niet uitblijven. De concurrent zat ook niet stil. In 1912 had Holwerda de jonge Groninger

archeoloog A.E. van Giffen naar Leiden gehaald, maar na aanvankelijk goed te hebben samengewerkt ontstonden er onoverbrugbare meningsverschillen.² Het resultaat was dat Van Giffen werd overgeplaatst naar Groningen en daar door de universiteit in staat werd gesteld een eigen instituut te starten. In 1921 werd het Biologisch-Archaeologisch Instituut (BAI) officieel geopend. Het was klein, maar de daadkracht groot. Van Giffen wilde zich niet beperken tot de drie noordelijke provincies, maar beschouwde heel Nederland als zijn werkterrein.

In 1928 lukte het hem om binnen de Nederlandse Oudheidkundige Bond een commissie op te richten die zich zou gaan bezighouden met de kartering van oudheden en monumenten in heel Nederland. Het was een ambitieus plan, maar het dupliceerde wel met de taak die het RMO en zijn correspondenten uitvoerden. Daar kwam nog bij dat voor die gigantische taak aanvankelijk slechts drie personen aan de slag zouden gaan. In de jaren erop zouden er enkelen bijkomen, maar het initiatief bloedde vanwege de omvang dood. Veel werd er niet tot stand gebracht en de karteringscommissie zou nauwelijks vijf jaar bestaan.

Figuur 4. In het gebouw van de ROB werden in de jaren 50 de correspondentendagen georganiseerd. Er werden lezingen gehouden en vondsten beoordeeld, zoals hier in 1952 (foto: RCE).

De AWN-ers als nieuwe ogen en oren

Van Giffen zou na de Tweede Wereldoorlog aan het hoofd komen te staan van de door hem bedachte Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Het RMO moest alle opgravingstaken inleveren en veel van de correspondenten van het Leidse museum meldden hun vondsten vervolgens aan de ROB. Het was nog steeds een kleine groep vooraanstaande Nederlanders die dat deed.

Dat veranderde pas in 1951, toen – eerst nog in het westen – de AWN werd opgericht. Het was de tweede democratiseringsgolf. Iedereen kon van die vereniging lid worden en de velen die dat deden, meldden ook hun vondsten. Dat kon binnen de eigen afdeling, maar ook bij de ROB (fig. 4). Toen de AWN zich op de andere delen van het land ging richten en er meer afdelingen kwamen, ontstond het grootste netwerk aan ogen en oren. Het aantal meldingen groeide explosief en het werden er zoveel dat de ROB het niet meer kon afhandelen. Vaak staken AWN-ers van alle rangen en standen de helpende schop toe. Zelfstandig, en in nauwe samenwerking met beroepsarcheologen, werden opgravingen uitgevoerd. Pas met de komst van de nieuwe monumentenwet in 1988 kwam daar (helaas) formeel een einde aan.

Noten:

- 1 Tillema 1975, 267.
- 2 Verhart 2022.

Literatuur

- Tillema, J.A.C., 1975: Schetsen uit de geschiedenis van de monumentenzorg in Nederland. Den Haag.
- Verhart, Leo, 2022: Parallele sporen. Een dubbelbiografie over de archeologen J.H. Holwerda (1873-1951) en A.E. van Giffen (1884-1973). Utrecht.

Cees van der Esch, **Polder Het Nieuwland. Het Nieuwland en omgeving in de middeleeuwen.**

Een buitenpolder tussen Alblasterdam en Papendrecht – ontginning, bewoning en aardhaling.

Uitgave van de AWN-afdeling 11 Lek- en Merwestreek, 2026, paperback, geïllustreerd, 148 pagina's.

Leo ten Hag

In 1995 dreigde in Nederland een watersnoodramp en was er in verschillende regio's dringend behoefte aan klei om zwakke dijkgedeelten te versterken. Een van de gebieden waar klei voor dit doel werd afgegraven was polder Het Nieuwland, gelegen tussen Papendrecht en Alblasterdam, ingeklemd tussen de rivier de Noord en de Hoogendijk. De klei werd tot gemiddeld 1,9 meter beneden NAP afgegraven en daarbij werd ook de toplaag van het veen aangesneden. In de zomer van 1996 werden in het afgegraven vlak de eerste structuren met middeleeuwse sporen ontdekt. Voor leden van de AWN-afdeling Lek- en Merwestreek was dat een reden om de graafwerkzaamheden (tot juli 2003) nauwlettend in het oog te houden en de sporen van oude bewoning(sactiviteiten) te documenteren. Het opsporen en intekenen van profielen, graven, fotograferen en verzamelen van vondstmateriaal werden gedaan door Teus Koorevaar en Cees van der Esch, bij het veldwerk geassisteerd door de AWN-leden Martin Buytendijk, Joan van Pelt, Ruud Slagter, Pieter Wemmers en Norbert Zaalberg.

Het plan was dat Teus Koorevaar en Cees van der Esch samen een rapport van het onderzoek zouden maken, maar door overlijden van Teus, in 2019, moest Cees het alleen doen. Daarbij heeft hij dankbaar gebruik kunnen maken van eerder verschenen artikelen over Het Nieuwland in *Grondig Bekeken* (de periodiek van AWN Lek- en Merwestreek) en de *Westerheem*. Het is

een lijvig en doorwrocht boekwerk geworden, waarin de topografische ontwikkeling, het landschap en, uiteraard, de bewoners en hun leefomstandigheden en nimmer aflatende strijd tegen het water, worden beschreven.

Vanaf de elfde eeuw, misschien al eerder, was er bewoning langs de rivieroever. Dat blijkt uit de vondst van kogelpotaardewerk en het Pingsdorf-aardewerk. In de periode vóór de aanleg van dijken, rond 1250, woonde men op verhoogde heuvels van geringe afmetingen. Het economisch leven zal voornamelijk gericht zijn geweest op "aardhaling": het afgraven van veen en klei. Daarmee, zo merkt de auteur op, raken we aan een continuïteit in de geschiedenis van dit gebied: van oudsher tot op de dag van vandaag is de klei in deze polder "goede cley-aerde (is) ende dat sonder die zelve aerde Alblasterwaert nyet te houden en waere", zo vermeldt een document uit het Rotterdams archief.

Een uitgebreide catalogus met naar verschillende materiaalsoorten gerangschikte vondsten en een determinatielijst completeren het rapport en maken het boek tot een handig naslagwerk. Een literatuurlijst van maar liefst 4 ½ pagina illustreert de grondigheid waarmee het onderzoek voor dit rapport is uitgevoerd. Hopelijk vormt het een aansporing voor AWN-leden om, behalve spade en troffel, ook de pen ter hand te nemen en verslag te doen van de vele mooie onderzoeken die in onze vereniging worden gedaan.

Het graven van een sleuf op de plek van het restant van woonheuvel 5 door Pieter Wemmers, Cees van der Esch en Martin Buytendijk, september 2000 (foto: Joan van Pelt).

Dick Mol en Anthonie Hellemond (red.), **Pleistocene Herten en Hertachtigen uit Belgisch – Nederlandse bodem.** *Verzameld onderzoek over fossiele hertenfaunas zoals gepresenteerd op de conferenties in Leuven (België) en Denekamp (Nederland).* Palaeontologica Belgica., Itterbeek 2026. Hardcover, 275 pagina's, geïllustreerd, ISBN 9789090417721. € 35,00.

Kloek boek over herten uit het pleistoceen

Cees van Rooijen

Zoals de titel en de ondertitel al aangeven gaat het boek vooral over fossiele resten van dieren uit het pleistoceen (van circa 2,6 miljoen tot 11.700 jaar geleden) en dan specifiek over hertachtigen. De publicatie is het resultaat van een tweetal over dit onderwerp georganiseerde conferenties in respectievelijk Leuven en Denekamp. Zowel aan de conferenties als aan het boek is bijgedragen door leden van de AWN-afdeling Flevoland. Daaruit blijkt dat vrijwilligers een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan onderzoek en publicaties. Maar liefst negentien auteurs, tevens sprekers op de conferenties, behandelen veel aspecten van de hertachtigen: de verschillende soorten, waar ze voorkwamen, waar ze zijn gevonden en wat ze aten.

Ook wordt beschreven hoe het landschap eruitzag, hoe de resten zijn gerestaureerd en de herten zijn gereconstrueerd in het verleden en het heden. Hoewel er niet veel aandacht is voor archeologie is dit boek interessant voor ons vakgebied omdat er informatie in te vinden is over de steentijd. Welke dieren er leefden en bejaagd konden worden, hoe de prooien geconsumeerd werden en hoe ze werden gebruikt voor kleding, werktuigen en dergelijke. Voor de AWN-leden die meer over de fauna in de steentijd willen weten is het een interessant boek. Ongetwijfeld zal het een informatiebron zijn voor toekomstige studies over de paleontologie van Nederland, maar ook over de steentijd(en). Daarnaast vermeldt het boek diverse musea waar de gereconstrueerde hertachtigen te bewonderen zijn. Het boek is in een beperkte oplage van 400 stuks gedrukt en mede door het AWN-Archeologiefonds gefinancierd.

Deze tekening van Celine Piret siert de cover van het besproken boek.

Wat voor steen is dat?

Dick Vonhof

Om maar meteen de vraag in de titel te beantwoorden: zoek het op in het Handboek en het Determinatie Algoritme van de LWS!

Ooit zei iemand: “Wat is dit voor een rare steen, een vorm die ik steeds weer tegenkom?” En toen was de steentijdarcheologie geboren, meer dan tweehonderd jaar geleden. Er werden steeds meer bijzondere vormen onderscheiden en iedereen gaf er zijn eigen naam aan.

In de vorige eeuw werden veel pogingen ondernomen om al die benamingen te standaardiseren en aan te geven wat de belangrijkste kenmerken waren waarmee die vormen zich van elkaar onderscheiden. Deze tak van de steentijdarcheologie noemen we de typologie. De voornaamste waarde van de typologie is dat men informatie uit kan wisselen. Als iemand het heeft over een ‘rugmes’ begrijpen anderen wat die persoon er mee bedoelt. Het is een beetje hetzelfde als het invoeren van de Latijnse namen voor planten en dieren.

De juiste benaming voor een (vuur-)stenen artefact is belangrijk bij het melden van vondsten. Dit kan zijn (eigenlijk moet zijn) bij het bevoegde gezag, de gemeente. Maar losse vondsten kunnen ook worden gemeld in PAN. PAN staat voor Portable Antiquities of the Netherlands. Het melden van metaalvondsten, vooral detectorvondsten, heeft al veel belangrijke informatie opgeleverd.

De LWS vindt de PAN-meldingen belangrijk voor bureauonderzoek van archeologen en als hulpmiddel voor gemeenteambtenaren bij het beoordelen van vergunningsaanvragen in het kader van de omgevingswet waarbij grondverzet aan de orde is. In PAN kunnen zij onderzoeken of in de betrokken locatie of het betrokken gebied reeds vondsten zijn gemeld en wat de aard is van die vondsten. Daarmee kunnen de gemeenteambtenaren, mede met de uitkomsten van de PAN-database, beter beoordelen of nader archeologisch onderzoek ter plaatse nodig is voordat het grondverzet begint.

In 2024 heeft de organisatie van PAN de Landelijke Werkgroep Steentijd van de AWN gevraagd de typologie-lijsten van (vuur-)stenen artefacten nog eens te evalueren. De huidige typen lijsten zijn vastgelegd in het zogenaamde ‘Archeologisch Basis Register’ en de ‘Thesaurus’ door de Rijksdienst Cultureel Erfgoed. Begin 2026 heeft LWS haar bevindingen gepubliceerd op haar website in de vorm van het ‘Handboek herkennen vuurstenen artefacten en overige stenen werktuigen’ (<https://awn-archeologie.nl/werkgroep/steentijd/determinatie>).

In dit handboek is in deel II een overzicht opgenomen van alle ‘vuurstenen artefacten en overige stenen werktuigen’ die in Nederland zijn gevonden of gevonden zouden kunnen worden, ofwel een combinatie van de voorgestelde ABR en Thesaurus.

Criteria voor opname in typen lijsten

Wat al ‘in Nederland is gevonden’ is niet zo moeilijk te inventariseren, al zal het bestaande overzicht zeker aangevuld kunnen worden. Wat in Nederland gevonden zou kunnen worden is veel moeilijker vast te stellen. Cruijff zou in deze zeker gezegd hebben ‘je weet niet wat je niet weet totdat je het weet, dan weet je het’. De LWS heeft daarom het volgende criterium gebruikt: als het al in België, Frankrijk, Engeland, Duitsland of Denemarken is gevonden dan zou het ook in Nederland gevonden kunnen worden.

Bij de inventarisatie kwam de LWS ook typen artefacten tegen die erg veel gemeen leken te hebben. Ook werden typen gevonden die slechts in één – vaak klein – detail verschilden. Deze beide zaken hebben geleid tot een tweede criterium: twee types worden alleen als separate types opgenomen als zij betekenisvolle verschillen vertonen.

Eind 2025 heeft de LWS de PAN-organisatie gebriefd over de stand van zaken. Toen is afgesproken om samen – LWS en PAN – alle afdelingen van de AWN te informeren over de te ontwikkelen mogelijkheid om deze types vondsten op een gestandaardiseerde wijze te melden. Bij deze briefing heeft de LWS duidelijk gemaakt dat 'het op eenvoudige wijze melden van (vuur-)stenen artefacten door vinders' een moeilijke zaak is. Dit onderkende zijn in het 'Handboek herkennen vuurstenen artefacten en overige stenen werktuigen' een tweetal hulpmiddelen opgenomen.

Hulpmiddel bij determinatie: overzicht benodigde kennis

In deel I is een overzicht opgenomen van benodigde kennis van (vuur-)steen bewerkingskenmerken. Dit heeft de vorm gekregen van een beschrijving van de wijzen waarop halffabricaten werden geproduceerd en waarvan vervolgens werktuigen werden gemaakt. Ook is beschreven wat er met die artefacten kan zijn gebeurd tijdens het gebruik en na het afstoten. Al die activiteiten kunnen hun sporen nalaten op een artefact. Zonder over die kennis te beschikken en vooral de vaardigheid om die kennis toe te passen, is het in veel gevallen niet mogelijk om een betrouwbare determinatie van het artefact-type uit te voeren.

Hulpmiddel bij determinatie: schematische overzichten

In deel II zijn, voorafgaand aan de thesaurus, een aantal schematische overzichten opgenomen, die de melder kunnen ondersteunen bij het vaststellen van het type artefact dat hij of zij wil melden. Met behulp van die schematische overzichten kan de melder zien wat de verschillen zijn tussen de onderscheiden typen binnen een groep artefacten. Deze schematische overzichten hebben één nadeel: om ze goed te kunnen gebruiken is nog steeds de kennis benodigd die in deel I van het handboek is beschreven.

Determinatie algoritme

Tijdens het opstellen van het handboek ontstond de gedachte om alles in een app op te nemen. Een app die zoekers en melders zouden kunnen gebruiken om op 'eenvoudige' wijze types van de gedane vondsten te kunnen vaststellen. Om de haalbaarheid van zo'n project vast te kunnen stellen zijn een aantal proeven uitgevoerd met een papieren versie van het algoritme dat in zo'n app zou moeten worden opgenomen.

Deze proeven hebben uiteindelijk geresulteerd in een 'Algoritme typebepaling vuurstenen artefacten en

Cursus tekenen (vuur-) stenen artefacten.

Workshop zelf vuurstenen werktuigen maken.

overige stenen werktuigen' (<https://awn-archeologie.nl/werkgroep/steentijd/determinatie>).

Dit is een PDF-document dat eigenlijk werkt als een app. Telkens krijgt de gebruiker een vraag met twee antwoordmogelijkheden. Door op één van beide antwoorden te klikken krijgt de gebruiker een nieuwe vraag met twee antwoordmogelijkheden. Uiteindelijk wordt het bij de vondst behorende type gevonden.

Dit algoritme neemt de gebruiker in kleine stapjes mee door het volledige determinatieproces. Afhankelijk van het type artefact wordt in circa tien tot twintig vragen een antwoord gevonden. Dit algoritme heeft – u raadt het waarschijnlijk al – één nadeel: om het goed te kunnen gebruiken is nog steeds de kennis benodigd die in deel I van het handboek is beschreven.

Slotwoord

In een volgend artikel zullen we nader ingaan op de cursussen die de LWS aanbiedt – indien gewenst ook op uw locatie – om meer kennis en ervaring op te doen met het determineren van (vuur-)stenen artefacten en de samenwerking met de PAN-organisatie op dit gebied.

Verslag AWN-graafweek (19 juli t/m 26 juli 2025)

Graven bij het Romeins castellum van Războieni-Cetate in Roemenië

Michael den Hartog (coördinator AWN-graafweken)

Samen troffelen (foto: Michael den Hartog).

Vorig jaar zomer organiseerde de AWN weer een graafweek in Roemenië. Van zaterdag 19 tot en met zaterdag 26 juli dook een groep van zeven leden van de AWN in het rijke archeologische verleden van Roemenië. De deelnemers konden meegraven aan een onderzoek dat onder leiding stond van archeologen van de Babeş-Bolyai University te Cluj-Napoca en het Nationale Museum van Alba Iulia.

Het meerjarige onderzoek richt zich op het castellum van Războieni-Cetate waar in de tweede en derde eeuw n.Chr. onder andere de ruitereenheid Ala I Batavorum gelegerd was. Net als tijdens de twee voorgaande jaren vond het graafwerk weer plaats op de locatie van een groot gebouw dat vlak buiten een van de hoofdboorten van het kamp had gelegen. De werkzaamheden tijdens de opgraving bestonden vooral uit troffelen en het opschonen van het vlak. Midden in het gebouw kwam een grote waterput tevoorschijn.

Een mysterieuze vondst (foto: Michael den Hartog).

Door de bijzonder hoge temperaturen werd er met een tropenrooster gewerkt en moesten de deelnemers erg vroeg uit de veren. Naast mooie stukken aardewerk kwamen er ook andere bijzondere vondsten tevoorschijn. Tot de meest aansprekende vondsten behoorden benen haarnaalden, een paar munten, bronzen beslag van militaire uitrusting en ijzeren ringen van paardentuig. Een van de deelnemers verraste de groep door op de eerste dag, tijdens het eerste uur, al een fibula vrij te leggen!

Scherven (foto: Michael den Hartog).

We verbleven dit jaar in appartementen in het dorp Ocna Mureș. Om een indruk te krijgen van het Romeinse Dacia stonden excursies naar Romeinse bezienswaardigheden in de regio op het programma, zoals de mooie stad Cluj en de vestingstad Alba Iulia (het Romeinse Apulum). Alba Iulia was in de Romeinse tijd een grote legioensvesting. In de achttiende eeuw werd de stad door de Habsburgers tot een vesting met zeven bastions verbouwd. Het stadsplein van Cluj bleek gebouwd te zijn op de contouren van een Romeins castellum. De laatste dag werd besteed aan het wassen en verwerken van vondsten.

Het plan is om met de AWN-graafweken in 2027 weer in Războieni-Cetate mee te graven. Naar verwachting zal de inschrijving daarvoor in het voorjaar starten.

Stuur een e-mail naar: hartogdenmichael@gmail.com

Onderzoek in de waterput (foto: Michael den Hartog).

Nieuws uit de afdelingen

In 'ArcheoLand' mag het verenigingsnieuws natuurlijk niet ontbreken. Een rubriek voor archeologische wetenswaardigheden uit de afdelingen met vondstmeldingen, aankondigingen, bijzondere foto's met korte toelichting en andere korte en makkelijke stukjes voor en door de leden. We hopen op regelmatige bijdragen, die kunnen naar redacteur@awn-archeologie.nl.

Voor deze aflevering zijn we zelf in enkele bladen gedoken om interessante stukken op te diepen.

Meehelpen bij de opgraving in Maassluis

In: Terra Nigra 216, mei 2026

Leden van Helinium, afdeling 8, mochten in 2025 helpen bij een opgraving van een Romeinse nederzetting in Maassluis. Henny van Warmerdam schreef een leuk stuk over hoe dit zo gekomen is, wat er is gedaan en gevonden. De opgraving duurde 9 weken, waarbij verschillende AWN-ers, kortere of langere tijd, hebben meegewerkt. Er zijn crematiegraven vrij gelegd en er is een mooie hoeveelheid materiaal opgegraven, waaronder botmateriaal, aardewerk en weefgewichten. Het mooie weer zorgde voor zonnige werkomstandigheden en harde klei. Dat laatste maakte het werk wel moeilijk.

Sorteren in het veld; de opgraving op de achtergrond (foto: Claudia de Raaij).

Een middeleeuwse paardentuighanger uit Sluijs

In: Zuidwesterheem, jaargang 38 nr 123

Henk Hendrikse wijdt een mooi artikel aan een rond 2000 door een particulier gevonden paardentuighanger. Een bijzonder object, dat eerder aan Gwijde van Namen (1272-1311) is toegeschreven. Hendrikse twijfelt daaraan en gaat op onderzoek. Hij toont aan dat er feitelijk geen bewijs is voor die toewijzing en suggereert zelf Jan 1 van Namen (1267-1330) als mogelijke eigenaar. Maar hij geeft aan dat enkele andere personen ook nog in aanmerking komen. Blijkbaar is daar het laatste woord nog niet over gesproken.

Bevestiging voor hanger, messing, verguld, lengte 10,2 cm, 1300-1400 n.Chr. Vindplaats Sluis, particuliere collectie (foto: Henk Hendrikse).

De Romeinse wandeling in Esch

In: De Kleine Meijerij, jaargang 76 nr 3

Esch heeft een rijk Romeins verleden. Sinds de jaren 50 zijn daar veel belangrijke, maar vooral ook mooie vondsten gedaan. In 2025 is een wandelroute geopend die deze vindplaatsen, het landschap van Esch en kunst verbindt. Een fraaie route in dit mooie beekdal met kunstwerken van een Romeinse brug, een amfora en een fibula. Theo van Dooren beschrijft hoe dit idee van Lia Martinali werkelijkheid is geworden. In januari dit jaar is de vier kilometer lange wandelroute officieel geopend.

De Amfora (foto: Walter Konings en Theo van Dooren).

Verantwoording afbeeldingen

Figuren bij artikelen zijn gemaakt door de auteur(s) van de artikelen, tenzij anders vermeld.
Foto voorzijde ArcheoLand: Afdeling Archeologie & Natuur en Milieueducatie, Gemeente Den Haag.
Foto achterzijde: Olav Odé.

Colofon

Website: www.awn-archeologie.nl

Landelijk bestuur

Voorzitter: Evert van Ginkel: voorzitter@awn-archeologie.nl
Vicevoorzitter: André van Ingen: vice-voorzitter@awn-archeologie.nl
Algemeen secretaris: Joan van Pelt: secretaris@awn-archeologie.nl
Penningmeester: Harmen Spreen: penningmeester@awn-archeologie.nl
Cursussen en educatie: Norbert Eeltink: inhoudelijkearcheologie@awn-archeologie.nl
PR en Communicatie: Joan van Pelt: educatie@awn-archeologie.nl
Hoofdredacteur ArcheoLand: Cees van Rooijen: hoofdredacteur@awn-archeologie.nl

ArcheoLand

ArcheoLand is het kwartaaltijdschrift van AWN Nederlandse Archeologievereniging.
Correspondentie via e-mail: redacteur@awn-archeologie.nl
Hoofdredacteur: Cees van Rooijen
Redacteur: Leo ten Hag
Redacteur: Yuri van Koeveringe
Eindredacteur: Rita van Oosterhoud
Ontwerp: Olav Odé
Druk: DWD - Deventer

Afdelingen en werkgroepen

Zie www.awn-archeologie.nl voor informatie over de 24 regionale afdelingen en de drie landelijke werkgroepen.

AWN-lidmaatschappen

www.awn-archeologie.nl/lid-worden
www.awn-archeologie.nl/aanmeldingsformulier-awn

Bankrekening

IBAN: NL40 INGB 0000 5778 08, t.n.v. penningmeester AWN
De AWN is een algemeen nut beogende instelling (ANBI)

We hebben getracht alle rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen.
Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gerespecteerd, dan kunnen zij contact met de redactie opnemen.

Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder toestemming van de AWN.

ISSN 3118-1791 | © 2026, AWN

Met ruim 2.000 leden is de AWN Nederlandse Archeologievereniging de grootste vereniging van vrijwilligers in de archeologie in ons land. Onze leden houden zich op veel verschillende manieren bezig met archeologie: assisteren bij (professionele) opgravingen, uitwerken van oud vondstmateriaal, organiseren en

verzorgen van lezingen en excursies, inrichten van tentoonstellingen en publiceren over eigen onderzoek. De AWN draagt op deze wijze bij aan het behoud van en kennis over ons archeologisch erfgoed en bevordert de publieke betrokkenheid bij ons verleden.

